

Pkt. 4° 31.

j4.

DISPUTATIO THEOLOGICA,

NONNULLAS EXHIBENS QVÆSTIONES
RECENTISSIME CONTROVERSAS,
DE

ADIAAPHORIS IN COMMUNI VITA OCCURRENTIBUS:

QVAM

ANNUENTE SAPIENTISSIMO RERUM HUMANA-
RUM RECTORE, PRÆVIA REV. FACULT. THEOL. CENSURA,
SUB PRÆSIDIO

VIRI MAGNIFICI, SUMME REUERENDI, GENEROSI
ATq; EXCELLENTISSIMI,

DN. ALBERTI JOACH.
de KRAKEVITZ,

Eq. MECKLENB. SS. THEOL. D. CELEBERRIMI, CA.
TECH. CHRIST. UT ET HEBR. LING. P.D.P.O.

MERITISSIMI,

FAUTORIS, PRÆCEPTORIS AC HOSPITIS, OMNI
HONORIS CULTU OBSERVANDI;

D. 24. JANUARII A. CHR. MDCCV.

PUBLICÆ PLACIDÆQVE ERUDITORUM DISQVISITIO.

NI SUBJICIT

JOHANNES GUILIELM.
WEINMANN, xlv.
MITAV. CURON.

Rostochi, Typis JOH. WEPPLINGII, SER. PRINC. & ACAD. Typogr.

Splendidissimæ Mœcenatum

BIGÆ:

VIRIS

NOBILISSIMIS, AMPLISSIMIS ATQVE
CELEBRATISSIMIS,

DOMINO

DN. EVERHAR-
DO WEINMANN,

Patrueli Charissimo atq; Golendiffissimo;

DOMINO

DN. JOACHIMO
SCHADE.

Ut Paternithori sic & benevolentia

erga me Successori, omni filiali amoris
cultu Digno, atqve obseqviole Devenerando;

Has Academicarum occupationum, atqve Studio-
rum primitias, ex submisla animi pietate,
cum voto omnis desideratae salutis,

Officiose offere,
dat atq; dicat.

J. G. WEINMANN.

•VIX

(1)

PRÆFAMEN.

Um accuratius miserrimam Ecclesiæ nostræ conditionem perponderamus, quanta in confusione rerum ac perturbatione illa versatur, amarulentissimis sanè atque ardentissimis deploranda ea est lachrymis. Cùm & cò proh dolor ! πανεργά acerrimi veritatis impugnatoris res devenerit, ut illi, qui Adversariorum, hodiè magno numero prorumpentium, impetus, omni conatu summoq; studio repellere

allaborant, ab hominibus peste indifferentistica infectis, pro litigatoribus ac altercatoribus habeantur. Qvam calamitatem prudenter animadvertis, Præceptor meus omni honoris cultu devenerandus, Magnif. D.D. Fechtius, in Apparatu suo verè aureo ad Epistolas Marbach. cap. VIII. pag. 279. 280. intolerabilem Indifferentistarum animum hisce depinxit coloribus. Plurimos equidem non e secularibus tanè, quorum his communia & penè desperatus est morbus, sed ex Ecclesiastice quod, bac occupat opinio, non esse animal vel Reip. vel Ecclesia magis noxiū, quam Theologum Zelotam, id est, ut ipsi interpretantur, rixosum, pertinacem, jurgis & contentionibus deditum, serendū turbū, tumultibus, seditionibus natum... Dignum hoc hominum genus esse, quod ad Garamantas usq;, & populos naturæ imperii pugnaces, ut convellere concordiam pacemq; vel civilem vel sacram desinat, relegetur. Et ne fraus unicuiq; pateret, qvibus ex fallaciis & mendaciis toti illi constent, tuco ac ceruſâ utuntur, & sub moderationis nomine pestilentissimum virus occultare conantur, vociferantes, non statim eos ut hæterodoxos esse proclamados, qui diversas à nobis fovent sententias ; (Licet eæ pestilentissimi sint errores) sed moderatione Theologica hoc esse terendum. Qvam fictum verò pictumq; hoc sit effugium, detexit honorificentissimè modo appellatus Dn. D. Fechtius loco citato p. 298. & 299 ubi pro sua sententia allegat Nicolai Vedeliij, hominis Reformati, verba, ex Libro primo de prudentia veteru Ecclesiæ Cap. 4. In quo disqvirit, qvomodo intelligendum & qvam verè vulgo dicatur, Zelum prudentia temperatum esse

A

debere.

2

deberet. Temperamentum illud, ait, non in eo consiliet, ut vel tantil-
sum de Zelo remitteramus illo, aut vel minimum quiddam in prejudicium
veritatis faciamus vel admittamus, aut denig; scgenes illius defensores
simus. Quia in re gravissime & inexcusabili modo peccatur ab ijs, qui
Zelum prudentia ita temperandum esse putant, ut veritatem non de-
fendant, vindicent, promoteant, metu offensionis aut spe compensationis
humanae. Hanc prudentiam esse, queso, nemo sibi persuadeat, nisi
prudentiae sit, scelus committere, talennum defodere, veritatem pro-
dere — sed vera prudentia, qua Zelus temperandus est, in eo consiliet,
ut Zelo illo bene & utiliter ad gloriam Dei, edificationem Ecclesie, concor-
diam membrorum illius inter se, regni denig; Christi incrementum & Sata-
nicæ tyrannidis destructionem utamur. Et hæc ille quam verissime.
Qvò magis ergo Satanus, veritatis ille intensissimus hostis, contro-
versiarum tractationem ex Ecclesia ejectam atq; profligatam cupit,
eo magis pro salute illius est excubandum. Si vero unquam du-
tissimum necessitatis telum nos coëgit, certè nunc ad pia voca-
mur bella, iniqvissimis his, qvibus nos vivimus, temporibus; &
vigiliæ erunt agendæ, ubi perniciosissimi errores sub pietatis
prætextu non solum proponuntur, sed etiam accerrime defendun-
tur, & non pauci qvibus infidias atq; fraudes nosse & cavere per
œtatem non licet, miserrime decipiuntur. Atq; sic qvò magis
tectum occultumq; est venenum, eo majori cum periculo serpit,
indeq; eo fortiori cura & studio vitari debet. Eum hodiernarum
controversiarum statum esse, nemo cordatus ambigit; hinc quo
magis hi in fide errores sese occultant, & externa specie fallunt,
eo studiosior danda est opera, ut in solis lucem exponantur. Ea
solicitude quantum exercuerit dulcissimum nostrum Salvatorem,
in denudandis Phariseorum erroribus externo obductis splendore;
totus sacer Evangelistarum testatur Codex. Quantum defatigaverit
Apostolos in detegendis Pseudo-Apostolorum larvis, quam plu-
rimæ Sacrarum Literarum paginæ testimonium perhibent plane
indubitatum. Quantum vetus Ecclesia adhibuerit studium qvan-
tamq; diligentiam in profligando & Semi-Arianismo & Semi-
Pelagianismo, cana antiquitas vices testium sustiner. Et profecto
si ille conservandæ defendendæq; fidei Zelus non fuisset, nullos
habuisset Ecclesia unquam Martyres, nullos nacta esset veritatis
testes.

¶ ; ¶

testes. Qvis enim exilia? qvis fustigationes? qvis mortem patet? si necessarius non esset veræ religionis haud tacatus amor & propagandæ in Ecclesia intemeratae veritatis studium. Nec minores veritatis cœlestis defensores extiterunt Doctores ætate alioquin minores, qui Ecclesiam à clanculariis & erroribus & doctoribus Zwinglianis aliisq; liberarunt. Premamus ergo ipsorum vestigia, premamus inquam, ut & nos victoriæ præmium deportemus. Atque hoc consilio utens præsentem Disputationem sum agressus, in qua nonnullas quæstiones de adiaphoris in communia vita occurrentibus, easdemque per aliquot tempus vehementer controversas placidè sum examinaturus, non rixandi, sed unicè veritatis indagandæ causâ. Minime autem propriis hoc negotium ordior viribus, sed ad divinæ Majestatis thronum provolutus ardentissimis à Summo rerum omnium Moderatorे contendo precibus, velit gratiam Spiritus sui sanctissimi in me largiter effundere, quæ in omnem me ducat veritatem, ne aliquid à me vel defendatur vel afflatur, quod aut à veritate alienum, aut bonis moribus contrarium sit. Jubeat hoc Divina Benignitas pro immensa sua in miseros nos propensione, Amen.

SECTIO I. GENERALIS.

§. I.

Ic Sancti Spiritus gratiâ confirmatus ad rem ipsam hilari me accingo animo, & omnium primò verbis, quantum fieri poterit, brevissimis, aliquā iujus controversiæ Historiam sum præmissurus. Cùm verò, dum brevitati studemus, universam Pietatis Historiam quoad omnes ejus partes dimetiri atq; describere non possim, contentus erit B. Lector, si ea solum adducta fuerint, quæ ad scopum hujus Disputationis præprimis faciunt. Cognitum proh dolor! atq; exploratum est maximo cum Ecclesiæ Christi damno, quo pacto elapsis vix 14 annis, aliquod hominum genus, pietatis

Az

pro-

promovendæ studium præ se terens, in Ecclesia nostra sit
 exortum atq; enatum: mediis verò neq; Scripturæ S. per
 omnia conformibus, neq; veræ atq; haud fucatæ pietatis
 studium promoventibus, sed potius fraternitatis vincu-
 lum destruentibus, fuerit usum. Cujus rei causa factum
 est, ut cordatiores Theologorum, junctis viribus, hisce
 occurrerent erroribus maximam partem perniciosissimis.
 Qvo nomine omnem meretur laudem intentio Theologo-
 rum Wittenbergensium, qvi in præfatione Tractatus der
 richtigen Lehr-Sätze und unrichtigen Gegen-Sätze se qven-
 tem in modum scribunt: Interdessen aber sind wir nicht
 otiosi spectatores bey diesem Ubelstand der Kirchen gewe-
 sen (in antecedentibus de recentioribus Ecclesiæ turbato-
 ribus sermo fuerat) sondern haben die Göttliche Wahrheit/
 auch in diesen falschen opinionibus aus Gottes Wort öffent-
 lich gelehret/ unsere Auditores gründlich davon unterrich-
 tet/ in Disputationibus und publicis Scriptis die reine Lehre
 vertheidiget/ und die ungegründete Einbildunge der Pieti-
 sten widerlegt/ etc. Cum autem homines peste fanatica
 infecti inter alia studiosissimè ad Scripta D. Philippi Jacobi
 Speneri provocarent, testantibus supra nominatis Theo-
 logis l. c Es ist uns aber von Herzen lyd gewesen / daß die
 Irrgeister/ mit allein ihrem Vornehmen/ sich auf (Tit.) Hn.
 D. Philipp Jacob Speneri/ anjho Churfl. Brandenb.
 Kirchen-Rahm und Probsten zu Berlin / den wir jederzeit
 lieb und wehrt gehalten/ berussen wollen / wie solches von
 langen Jahren her / die von denen Pietisten / und ihren un-
 fertigen Händeln / an unser Collegium von weltlichen Re-
 genten / und andern Obrigkeitene/ auch von denen Consisto-
 riis, Ministeriis, und andern Geistlichen / geschickte Acta
 bezeugt haben. Hinc inqviri cœptum est in Scripta D. Spe-
 ner, Viri de nostra alias Ecclesia longè meritissimi, excer-
 ptaq; ex iisdem à Theologis, eruditione atq; pietate con-
 spicuis

¶ 5 ¶

spicuis, tam loquendi formulæ, quām dogmata, quæ, dum ad propagandum haud sicutæ pietatis exercitium conferre debebant, à forma sanorum verborum discrepare videbantur. Qvorum potiora nos docuit D. Fechtius in Proœmio Collegii Anti - Pietistici §. 7. quæ omnia producere nec hujus est loci, nec mei nunc instituti, nec clarissimos meos Dominos Commilitones latet. Sufficiat hac vice unam tantum ex illis adducere thesin, quippe quæ præsenti nostræ materiæ elaborandæ simul occasionem dedit & seqventibus exprimitur verbis: *Reclius est indifferentibus rebus, utpote convivij, saltationibus, alijsq; hujus generis ludis penitus abstinere, quām bisce rebus, plane nibil in se, quod ad gloriam Dei facit, babentibus, operam dare.* Hoc assertum, cum expressè Theologis nostris, tam eximia pietate quām profunda ac solidâ eruditione illustribus, qui harum rerum indifferentiam jam à Lutheri temporibus usque ad nostram ætatem, adversus morosos atque rigidiores Calvinianos strenue defenderunt, contradiceret, factum est, ut hic novitatis pruritus à Theologis pro salute Ecclesiæ excubantibus haud immerito notâ censoria fuerit castigatus. Cum autem Dn. Spenerus Apologiam ederet, assertumq; suum defenderet; plurimiq; alii, qui ejus partibus adhuc rere videbantur (sed neq; eruditione, neq; prudentia, neq; moderatione simili gaudentes, Judice *Fiebino* nostro) Scriptis per multis, maxima animi vehementia ac pertinacia idem propugnarent, maximum certamen inde est exortū. Scripta singula recensere, cum iis omnibus instructi heic loci esse nequeamus, nostri non est negotii, adducemus tamen seqventia, quæ in manus nostras pervenerunt. Ediderunt sic dicti *Prenst & Gothani*: Confessionem suam, in qua inter alia omnes res indifferentes rejecerunt, atq; provocarunt ad tres conciones D. Speneri. Von der verbotenen Welt-Liebe/ Francofurti habitas, ubi in præfamine certas quasdam regu-

A;

regu-

6

gulas posuit, secundum quas actiones suas Christianus instituere debet, atque saltationes, comedias, omnesque ludos in numerum voluptatum carnalium retulit. Quam Confessionem refutavit Anonymus quidam, Vir ut ex libello constat doctissimus, in kurzen doch Schriftmaßigen Bedencken über der Glaubens Bekanntniß der Pietisten zu Gotha. Prodiit etiam scriptum aliquod Anno 1696. & vocatur die zu Langen-Salza gedruckte Schrift / wortin das Tanzēn nach heut zu Tage üblichen Gebrauch vertreten wird/qvod refutare conatus est Anonymus quidam in Scripto, hoc impresso Titulo: Grund- und auffführliche Erklärung der Frage: Was vom Welt-üblichen Tanzēn zu halten sey: Cum prætatione M. Aug. Hermanni Francensis/ divulgata Anno 1697. In primo Tractatu refutat librum, in quo saltationes defenduntur, in altero ex Christianismi fundamento ostendere allaborat, quā ratione saltationes non possint tolerari. Adspexit etiam lucem Tractatus Anno 1698. sub Titulo: Christliches und erbauliches Gespräch vom Zechen/ Schwelgen/ Spielen/ und Tanzēn: M. Christophori Matthaei Seideln Pastoris Wolkenburgensis, ejusdemq; Appendix, ubi prorsus omnes damnat saltationes & saltatores, afferitq; illos non posse salvati, nisi ardentissimis lachrymis pœnitentiam agant. Pietistarum dogmata hac in parte etiam defendere cœpit Dn. Gottfried Bockeroth/Gymnas. Gothani, Rector, meritissim⁹, & edidit libellum A. 1698. hac inscriptione: Auffgedeckte vergnügter Lust und Mitteldings Betrug/qvem retellit M. Rothen tu nöthigen Unterricht von Mittelbungen. Ast non aeqvievit nominatus Dn. Bockeroth/ sed Apologiam conscripsit hoc rubro: Erleuterte Auffdeckung; quam iterum exceptit M. Rothen in der eilfertigen und kurzen Abfertigung. Sed denuo typis exprimi curavit Apologiam Dn. Bockeroth/ sub hoc Titulo: Sieg der Wahrheit. An vero in posterrum

rūm plurimis inter se certaverint scriptis, mīhi non constat;
 Et hi sunt Adversarii, qvi Adiaphora l. plenē l. pene ex
 Christianismi medio eradicata voluerunt. Brevibus etiam
 Viri celeberrimi in medium essent proferendi, qvi pro or-
 thodoxa sententia strenuos se stiterunt defensores, nisi
 memores essemus, qvod præsens institutum disputationis
 modum excedere haud debeat. Interim studio evolvere
 poterit B. Lector Synopsin D. Schelvigi, qvi in fine unius
 cujusq; quæstionis veritatis testes copiose adduxit. Et hæc
 est historia atq; origo hujus Controversiæ, qvæ etiam hodiè
 adhuc vehementer Ecclesiam nostram turbat atq; exercet.

§. II. Nostrum nunc est, anteqvā rem ipsam aggredimur,
 inquirere, qvid per Adiaphora intelligatur, ne ejus significa-
 tio ambiguinates pariat disceptationes. Est autē Adiaphori
 significatio duplex cognita atq; explorata, paucis ergo, qvod
 ad rem nostram facit, eandem exponemus. Sumiturenī
 Adiaphori vox vel generaliter l. specialiter. Conf. Carpz. Isag.
 ad L.S p. 1589. Generaliter pro qvibusvis rebus mediis, qvæ
 ex natura sua nec bonæ nec malæ sunt, sed qvibus aliquis
 vel bene vel male utitur, ut sunt: cibus, potus, conjugium,
 cœlibatus, vestitus, &c. Qvò spectant Scripturæ loca Rom.
 XIV, 6. I. Cor. VII, 37. I. Cor. VIII, 8. I. Cor. X, 25 Col. II, v. 16.
 Vel specialiter pro ceremoniis Ecclesiasticis in Codice Sacro
 neq; præceptis, neq; interdictis, sed qvæ partim boni ordi-
 nis & ornamenti, partim verò ædificationis causa legitimo
 modo & libere ab Ecclesia institutæ atq; ordinatæ sunt,
 qvibus si modò absit superstitione & opinione cultus, illæsa
 conscientia uti possumus. Videatur nostra Formula Concordia
 Art. 10. De Ceremoniis Ecclesiasticis. it. Colleg. Adiaphorist.
 Meissner: Disp. i. §. 24 25. 26. 27. & Erasmus Casparus Brochmand
 in Systemate universæ Theologica p. 521. & 522.

§. III. Jam non imerito quæritur: *Quid nobis sint Adiaphora?*
 Rsp. Sunt omnes res civiles aut naturales, qvarū usum neq;
 expli-

explicite, neq; per bonam consequentiam, Deus vel manda-
vit vel prohibuit; qvi tamen usus aptus est, ut in bonum
dirigatur finem. Monuit aliás Dn. Præses meus, qvod
breviter ita definiri possint: Sunt actiones, qvæ à Christiano
homine salva conscientia exerceri & negligi possunt. Qya
responsione suppeditata, solis radiis clarius elucet, qvod ex
Adiaphorum numero expungantur atq; relegentur (1.)
Omnia explicite mandata, qvæ salva conscientia omitti
non possunt, & qvorum neglectus à Theologis vocatur Pec-
catum Omissionis, ut sunt: Amare Deum & proximum,
hæc si omittantur, grande committitur peccatum. (1.)
Omnia explicite interdicta, qvam primum enim aliquid à
Summo Legislatore est interdictum, illud neutiquam ut
Adiaphorum tolerari debet aut potest. Ut hodiè Indiffe-
rentismus Religionū scortatio, & qvæ ab hominib⁹ vitiosis
perperā pro re indifferenti æstimantur. (3.) Omnia qvæ per
bonam consequentiā sunt mandata. Non enim illud tantum
est præceptū, qvod explicite est injunctum, sufficit enim, si
per bonam consequentiam demonstrari possit, esse, qvod in
numero mandatorū reperiatur implicitē. E. G. Obedientia
Gentili Magistratui exhibenda, expressè in Scripturis non
præcipitur, & tamen non est Adiaphoron, sed sufficit, qvod
per bonam ac pronam consequentiā ex eā demonstrari pos-
sit. Servus ut stabulum eqvorum purget, expressè in quarto
præcepto non jubetur, tamen per consequentiam inde elici
potest, qvod jubente Domino ad id faciendum summa sit ad-
strictus necessitate. (4) Omnia, qvæ per bonam conse-
quentiam sunt interdicta. Illud enim non tantum est prohibitum,
qvod expressè est interdictum, sufficit si per bonam conse-
quentiam ostendi possit, qvod sit interdictum, E. G. licet
expressè non sit prohibitum, ne mero calefacti in prosti-
bulo cum puellulis lascivis choreas ducamus, tamen, qvia
per se ad impunitatem tendit, implicitē in sexto præcepto
est

est prohibitum. (5) Omnes actiones, qvæ ad bonum finem diriguntur non possunt; bonus autem actionis cuiusdam finis varius esse potest E. G. Si aliquis invitat alterum ad convivium, finis ejus esse potest, ut beneficia huic homini exhibeat, ut familiaritate ac conuentudine ejus in posterum utique queat, ut eum ad meliorem reducat vitam, ut colloquium aliquod instituat, ex quo gloria in Deum & salus in Ecclesiastam redundare possit, &c. Cujus vero actionis usus planè omni bono destituitur fine, illa ex Adiaphororum numero planè est expungenda; omnes enim actiones tendere debent ad gloriam Dei, licet non semper immediate, mediata tamen ut hoc fiat, necesse est. Si autem nullus bonus finis obtineri potest, tunc ultero intelligitur, quod illarum actionum exercitium nobis simpliciter interdictum sit.

§. IV. Cum in praecedenti § diximus, quod Adiaphora sint omnes actiones, quarum usum seu exercitium neque explicitè neque per bonam consequentiam Deus vel mandavit vel prohibuit, qui tamen usus aptus est, ut in bonum finem dirigatur. Nunc in praesenti haud immerito queritur. An in humana vita inveniantur ejusmodi actiones, quarum exercitium Deus neque explicitè, neque per bonam consequentiam vel prohibuit vel mandavit, quarum tamen usus aptus est, ut bonum assequatur finem? Ad hanc questionē fine ulla hæsitatione respondemus affirmativè, & probamus thesin nostram auctoritate Sacrae Scripturæ. Vid. 1. Cor. VII. v. 36. ubi observa, quod Apostolus Paulus Corinthiis exponat libertatem contrahendi & non contrahendi matrimonium, ex quo dicto tale emergit argumentum: Si ille non peccat qui patitur, ut ejus virgo nubat viro, & ille bene agit, - cuius virgo inviolatam servat virginitatem, sequitur, quod matrimonium individualiter contrahere, sit actio, à Deo neque mandata neque prohibita. Antecedens est ex ipso Scripturæ Sacrae fonte hauustum, conse-

B

quentia

qventia inde probatur: Si uetus matrimonii singulis individuis esset mandatus vel prohibitus, necessario unus ex illis Parentibus ab Apostolo suppositis peccasset. Nunc autem in dicto citato utriusq; factum laudibus effertur. Porro probatur i. Corinth. VIII. v. 8. ubi observa, qvod Apostolus exponat, illum non evadere meliorem, qvi comedit ex idolothytis, nec illum ignobiliorem, qvi iis non vescitur, sed libertas Christiana relinqvitur. Ubi iterum tale nascitur argumentum: Si ille, qvi idolothytis vescitur, nec evadit melior, nec ille ignobilior, qvi iis non vescitur, sed libertas Christiana relinqvitur, seqvitur, qvod idolothyton per se consideratum talis sit res, cujus usum Deus neq; expressè neq; per bonam consequentiam vel mandavit vel prohibuit. Conf. Col. II. 16. Antecedens iterum est Scripturæ innixum, Consequentia eodem modo quo superiori in argumento evincitur. Probatur ulterius Rom. XIV. 6. Si edens carnem hoc facit ad gloriam & reverentiam Dei, & ille qvi non comedit, pari modi gloriam Dei magnificat, atq; reverentiam ei exhibit, seqvitur, qvod carnem edere sit ralis actio, cujus usus neq; est mandatus neq; prohibitus. Vid. v. 3. Confer. i. Corinth. IX. v. 4. 5. Probatur insuper exemplis pientissimorum hominum, qui multa fecerunt, quorum usus à Deo neq; expressè neq; per bonam consequentiam est mandatus vel prohibitus. Sic Abraham mactavit vitulum bene saginatum, curavit ut formarentur placentæ, ut adportaretur lac atq; butyrum Genes. XVII, 6,7,8. Et, cùm Sara desisset Isaacum uberibus alere, splendidum præparavit convivium, Genes. XXI, 8. Similiter idem Abrahamus officiosa gestuum verborumq; urbanitate filios Heth est allocutus Gen. XXIII, 7. Eodem modo Rebecca Itaaci sponsa, armillis, gemmis aliisq; ex auro præparatis condecorata est ornamenti Genes. XXIV. 22. 53. Ier & Jacobus tunica diversis coloribus interstincta confici cura-

curavit Joseph. filio suo dilectissimo Gen. xxxvii.. 3. Dilectiss.
idē Deo Joseph. varias ciborū species apponi curavit fratri suo
Benjamin , imò & poculo hilaritatis minime autē ebrietatis
usi sunt Gen. XLIII. 31. seq. Dulcissimus noster Salvator ipse,
cum discipulis suis conviviis multoties interfuit. Imò si pa-
ginæ spatium permetteret, infinita possent adduci exempla,
sed brevitati studentes hisce Scripturæ testimoniis erimus
contenti , ex quibus sole meridiano clarius patescit , quod
omnino dentur actiones . quarum usus neq; expressè, neq;
per bonam consequentiā à Deo vel mandatus vel prohibitus
sit, quarum tamen usus semper ad bonū finem dirigibilis fuit.

Demonstratur porrò ex ipsa omniū actionum humanarū
consideratione, sunt enim tres earum classes. Prima classis
requirit Deum honorare, invocare, adorare &c. verbum Dei
publico conventu audire, Parentes honorare, proximum
amare, castè vivere, bona alterius non concupiscere, famam
proximi conservare &c: Secunda classis prohibet Deum
blasphemare, nomen Dei profanare, verbum Dei flocci pen-
dere, Parentes contemnere , occidere , mæchari , furtum
committere , famam alterius lacerare , concupiscere do-
mum, uxorem proximi &c. Tertia classis versatur circa
edere pisces vel carnem , bibere vinum vel cerevisiam, hoc
vel illo tempore ambulare, stare, sedere, cubare, exspatiari
curru vel eqvovehi, hanc vel illā vivendi conditionē eligere.

Si autem quæro : qvare prima classis talia habet objecta,
qvæ necessariò observari debent § Tunc merito responderi
debet , quia Deus eorum usum vi sanctitatis suæ expressè in
lege morali mandavit. Quando qværo, quare secunda clas-
sis talia habet objecta, quæ necessariò omitti debent § tunc
iterum responderi debet , quia Deus eorum usum in lege
morali expressè vi sanctitatis suæ interdixit. Et quando
qværo, qvare tertia classis talia habet objecta, qvæ salva con-
scientia omitti & observari possunt, tunc necessario responde-
ri debet, quia eorum usus neq; est mandatus neq; prohibitus.

Bz

SECTIO.

SECTIO SPECIALIS.

QVÆSTIO PRIMA.

QVæritur: *An delectationes ex rebus hujus mundi ortæ, talia sint adiaphora, qualia modo deseripsumus, & per consequens à Christiano, salva conscientia, usurpari vel omitti possint?*

§. I. Priusquam ad hanc quæstionem suppeditamus responsonem, necessaria quædam præmittenda erunt. Observandum enim, quod vox *delectationis* consideretur (1) vel *objectivè* & *causaliter*, pro illo, quod movet & excitat delectationem in nobis, ut mulier Prophetæ Ezech. & templum Judæorum, delectamentum oculorum vocantur Ezech. xxiv. 16. 21. vel (2) *formaliter* & *proprietè* pro ipsa delectatione, quæ ex suavi objecto in corde nostro persentilcitur, sic possumus carne vesci ad delectationem animæ, Deut: XII. 15. Conf. Sap. VII. 2. Cum ergo quæritur de delectatione; ultro patet, quod non de illa sed de hac in præsenti nobis sit sermo. Deinde notandum, quod etiam vox mundus non omni careat ambiguitate, varias enim ex Scripturæ usu habet significationes. Nos, quantum ad præsentem statum attinet, expendimus, quod vel sumatur pro ipsa structura hujus universi, nempe pro cœlo & terra, omniq; eo, quicquid in illo est: Quo sensu legitur Act. XVII. 24. Vix hujus significationis res mundanæ erunt, quæ in mundo existunt, sive sint naturales (quibus opponuntur supernaturales) sive artificiales; sive substantiales sive accidentales. Vel accipitur pro hominibus impiis ac malitiosis in mundo habitantibus, ut vox legitur Joh. XV. 19. Plures significationes videri poterunt apud Flacium in Clavi Scripturæ Sacræ P. I. p. 706. 707. seq. Secundum hanc significationem res mundanæ erunt actiones peccaminosæ atq; malitiosæ, quibus homines hujus seculi sunt immersi atq; sepulti, conf. I. Joh. II. 15. *Nolite diligere mundum, neque ea que in mundo sunt, nam si quis diligit mundum, non est dilectus Pater noster.* Ergo per se patet, quod nobis non sit sermo de post-

posteriori sed priori significatu, & hisce prædictis, affirmativam amplectimur responsionem.

§. II. Provocamus primò ad supra datam descriptiōnem: Cui autem competit definitio, illi & competit definitum; Atqui delectationibus ex rebus mundanis ortis, competit definitio: Ergo & definitum. Nullibi enim in Scriptura Sacra vel expresse vel per bonam consequentiam à Deo sunt mandata vel prohibitæ, etiam aptæ sunt, ut in bonum finem dirigi possint; Ergo Christiano licitum, delectationes quærere in rebus mundanis. (2.) Probamus, quia expresse à Deo conceduntur Deut. XII. 15. 20. 21. (3) Quia ipse Deus creat ac producit talia objecta in usum hominum, quæ, cum dona Dei sint, & cor hominis delectare possint; conf. Pl. CIV. 15. Eccles. II. 24. seq. V. 18. VII. 12. 15. IX. 7. Act. XIV. 17. in ipso usu haud illicita esse, intelliguntur. (4) Ipsè Salomon divina ex inspiratione hortatur, ut juvenes se oblectent Eccl. XI. 9. (5.) Plurima nobis subministrat Scriptura Sacra exempla pientissimorum hominum, qui delectationes hauerunt ex rebus mundanis; Sic Jacobus castè se delectavit puellulâ Gen. XXIX. 20. *Quis magis cibis se delectavit quam ego?* interrogat Salomon Eccl. II. 25. Mirum in modum se oblectavit David amico suo Jonathan 2. San. I. 26. nec illicitam percepit delectationem Salomon in exstruendis ædificiis 1. Reg. IX. 19. & vera pietate præditus Rex Uſias ex agricultura honestam sensit voluptatem 1. Paralip. XXVI. 10. Salomon prædicat, quod omni lætitiarum genere delectavit cor suum Eccl. II. 10. Jonas delectabatur cucurbita Jon. IV. 6. (6) Deus ipse gaudium suum cum gaudio humano ex rebus mundanis orto comparat, ergo tale gaudium non erit peccatum Ef. LXII. 5. Luc. XV. 4. 5. 6. 7. 13. (7) Ita argument: Qvicquid inter beneficia à Deo exhibita refertur, illud non est peccatum. Atqui gaudium super res mundanas inter beneficia à Deo exhibita refertur. Ergo. Major clara est,

Minor probatur Esa XXIV. 8. II. Jer. VII. 34. XVI. 9. XXV.
 10 Thren. V. 14. 15. Ezech. VII. 7. Audiamus autem de ejus-
 modi Scripturæ testimo niis verba Sebastianus Schmidtus ad Jer.
 VII. 34. p. 307. 308. Deo gaudium honestum places, & congaudere cum gau-
 dentibus non tantum licet, sed etiam pius est, gaudium honestum di-
 cimus, quod præcipue quidem de rebus, de quibus gaudendum spiritualius,
 sed tamen etiam de honestis mundi accipiendum, de his in universum dicit
 Apostolus, gaudete cum gaudientibus Rom. XII. 15. hoc versu mentio fit
 nuptiarum, & in his vocis sponsi & sponsæ, que ad res hujus mundi per-
 tinent, bona itaq; & honesta, cum in pœnam Dei auferantur. Et mox
 in sequentibus ita scribit: Deus non est autor tristitia molestæ aiga-
 morosæ, sed gaudii potius honesti & pij, tristitiam Stoicam illam veterum,
 quæ omn gaudio ac risu bellum quasi indicat & ex natura humana quæsi-
 rem malam expellere conatur, eusmodi tristitia quantumlibet sibi ima-
 ginatur virtutis & præmij autor Deus non est, quod satis patet hinc, quia
 talis tristitia in pœnam minatur.

S. III. Insufficiens est exceptio eorum, qui ad dicta V.
 T. quæ tam clare radios suos spargunt, ut oculos præ eo-
 rum jubare avertere teneantur, regerunt, quod fidelibus in
 V. T. non tanta sint suppeditata media vincendi amorem
 hujus mundi, ideoq; exempla Patrum non esse imitanda. Ita
 enim legimus, die Mittel die Weltlust zu überwinden/ sind
 diesen (in N.T.) deutlicher offenbahret und reichlicher mit-
 getheilet als jenen (in V.T.) (Perinde ac si Deus in V.T. non
 sufficientem gratiam plenissimis Patribus suppeditasset,
 vincendi diabolum & pravæ carnis concupiscentias. Fal-
 sum esse hoc effugium demonstratur ex eorum vitae sancti-
 tate; siquidem planè divinam veteres egerunt vitam. Conf.
 Exemplum Enochii, quo clarior ne in Novo quidem Testa-
 mento invenitur exemplum Gen. V. 22.) Darumb auch im
 Neuen Test. von denen/auff welche der Glaube kommen ist/
 und die nicht mehr unter dem Zuchtmester/ sondern Gottes
 Kinder/durch den Glauben an Christum Jesum werden sind/
 und in der H. Taufe Christum Jesum angezogen haben/wel-
 che mitgetheilet ist allerley Krafft/was zum Götliche Wan-

del dienet/ welchen geschencket sind die allertheuresten Ver-
heissungen. Von denen / sage ich/ wird mit allen Rechte eine
ernstere Verlängnung der leiblichen Güter/ und Bequem-
lichkeit/ als von den Israeliten erfodert/ und vor grössere
Sünde gerechnet — denen so herrliche Güter nicht sind mit-
getheilet. Frustra hic quæritur differentia; nam licet præ-
rogativā fidelium N. Tti, præ illis qui sub veteri œconomia
vixerunt alias haud negemus, nec negare audeamus; eadē
tamen fuit fidei virtus idemque Spiritus, & eadē
divina potentia, ex qua & illi operati sunt fructus justitiae
eminentissimos conf. Ebr. Cap. XI. & ad stuporem usque
mirabitur quispiam plenitudinem gratiae V. Tti. Et quid di-
cendum: Annon Patres in V. T. facti sunt filii Dei per fidem?
Si illi non facti sunt ergo nec nos in N. T., quia eodem mo-
do & nos salvari volumus Act. XV. v. ii. Nonne circumcisio-
ne Messiam incarnandum induerunt Veteres, quemadmodum
nos in baptismo incarnatum? Quia de materia conferantur
Theologi nostri, in specie vid. Qvenstedii Synt. P. 4. Cap. 3.
Sect. 2. Quæstione secunda. p. 80. 81. 82. 83. 84 Deniq; atten-
datur, quod adverba pars dicat, nos in N. T. participes factos
esse multarum virium spiritualium, quæ sanctissimis Patri-
bus in V. T. non sint exhibita: Subsumo, quod si ergo piè
imò sanctius vixerunt veteres, quam non dicam multi ad
intolerabilem superbiam spiritualem efflati Pharisæi nostri
temporis, sed humiles quoque; & sinceri veræ pietatis amato-
res; & tamen non acceperunt tantam gratiam: hoc certè ha-
buerunt ex viribus propriis: At quis non videt, quod hæc
absurdissima sint? Oculis careat necesse est, qui non obser-
vet talia. Quid multis? Aut delectatio super res mun-
danæ, quam Patres hauserunt ex rebus mundanis fuit pec-
catum, aut non fuit peccatum. Si peccatum; sequitur quod
Deus sit Autor peccati, qui a donum Dei vocatur; Si non
peccatum, non video, quare & nobis non sit licita.

§. IV.

§. IV. Objicitur præterea: Qvod dulcissimus no-
ster Salvator nullas qvæsiverit delectationes in rebus mun-
danis, cuj⁹ tamen vestigia premere tenemur; qvia vitae ejus
tale sit omnium nostrarum actionum exemplar, ut nihil fa-
cere possimus qvod ille non fecit. Probant hoc ex
Matth. XI. v. 19. i. Petr. II. v. 21. i. Joh. II. 6. Resp. Fal-
sum hoc esse, demonstramus hisce instantis. Si hoc ve-
rum est, quod Christus sit exemplar omnium nostrarum
actionum, sequitur, Johannem injustè egisse, quod vestigia
dulcissimi sui Salvatoris non legerit. Ubi enim invenitur,
quod Christus indutus fuerit vestibus ex pilis camelinis
confectis, quod cinctus fuerit Zona coriacea circa lumbos
suos? Ubi scriptum, quod alimentum ejus fuerint locustæ &
mel agreste. Vid. Matth III. 4. § Imò! ipse Christus expressè
contrariam vivendi conditionem Johannis & sui ipsius in-
dicat Matth. XI. 18. 19. Et si hæc valeret ratio, Paulus certè
peccavit, dum affirmat, se potestatem habere foro-
rem γυμνάριον circumducendi; quia Christum talia fecisse
nunquam legimus. Vid. I. Cor IX. 4. 5. Eadem ferula censio-
ria castigandi quoq; essent Sancti Hebr. XI. 37. qui pellibus
ovillis atq; caprinis oberrarunt. Deniq; ipsi Novatores
longè distant ab exemplo Christi. Ubi enim literis est con-
signatum, quod Christus palatia exstruxerit, prædia emerit,
privilegia obtinuerit, tot scripta typis exprimi curaverit?
Qvare Novatores non omnia sua distribuunt bona? Ut
in tanta incedant paupertate, qva dulcissimus Salvator:
Qvare non vestimentis, quibus Christus est indutus, utun-
tur? Et quot sunt aliæ absurditates, quæ inde elici possunt.
Quod ad dicta allegata attinet, lrias, q. od ex pumice citius
aquam, qvam ex hisce illam consequiam, qvam illi inde
derivare conantur, extorseris. Considerabimus (I.) locum
ex Matth. XI. v. 29. Ubi Christus dicit: *dicas à me:* sed
statim addit limitationem, nempe mansuetudinem atq; hu-
mili-

militatem. Non enim intendit invavissimus Jesus se ut exemplar sistere totius ad adiaphora usq; vitæ humanæ ; sed scopus ejus unicus hic est, ut doceat auditores, quomodo illi respirante fortuna, si obtingat , ad exemplum ejus se humiles atq; mansuetos gerere debeant. Vid, *Lucas Ohland* : in Comment: ad hunc locum pag 51. Qvod ad alterum locum spectat i. Pet. II. 21. in eo etiam nulla spes relicta est Novatoribus. Quod si enim ex illo hanc consequiam elicere velimus , quod nihil faciendum nisi quod Christus fecerit, tunc eadē erit sequela ac si ex Hebræ: XIII. 7. hanc deducetrem: Tenemur seqvi (aut imitari) fidem Doctorum nostrorum, ergo nec sutor calceos conficere poterit, qvia Doctor ejus non confecit. Sic in Epistola Petri dicitur, qvod servi debeant seqvi vestigia Christi nempe patienter ferre pœnas injustas, à Tyrannis inflictedas, ad exemplum ejus, qui etiam innocenter passus ; Ergone non debent servi stabulum purgare, uxores duceres? qvia Christus non purgavit, uxorem non duxit &c. Absurdissima hæc sunt. Et profecto, si Novatores de tota Christi vita hunc locum accipere velint, tunc & illis erit faciendū quod v. 24. dicitur , quod peccata nostra pertulerit in corpore suo super lignum. Verum ergo & genuinum sensum ostendit *Lucas Ohander*. in Commentario ad hunc locum pag. 737. Proponit Apostolus servis exemplum Christi, qui innocenter pro nobis misericordia peccatoribus mortuus est, ut servi majorium patientia Dominorum suorum injurias tolerent: haec tenus ille. Neutiquam ergo ex hoc dicto probari potest, qvod Christus sit exemplar omnium nostrorum actionum, nisi supra deductas absurditates statuere velimus. Si deniq; dictum i. Joh. II. 6. accuratius secundum mentem Spiritus Sancti perponderemus, unusqvisq; videbit, qvod nechic aliquid solatii haurire possint. Nam imitandus omnino est Christus in propria abnegatione. (*Ubi tamen non modum sed normam potius nobis prescribit quomodo ambulare*

ambulare debemus; monente B. Seb. Schmidio in Comment.
 suo ad hunc locum, qvia tam perfecte ac sancte ambulare
 non possumus, quemadmodum ille ambulavit.) Non vero
 in omnibus hujus vitae actionibus: *Imitatio enim limitata*
non absoluta intelligitur, dicente Prücknero in Vindiciis suis
 Biblicis ad hunc locum, alias si secundum literam stricte
 velimus verba intelligere, tunc Sociniani habebunt quod
 volunt, nimurum nobis ita sancte sine omnibus peccatis
 erit ambulandum, quemadmodum ille ambulavit. Praeterea
 aliæ absurditates inde sequentur: E.g. Nobis ita erit
 moriendum, quemadmodum Christus est mortuus: Spatio 40.
 dierum cibo erit abstinendum: Sutor non poterit conficere
 calceos; nullus poterit mundanus Rex aut Princeps esse;
 & quæcunq; sunt alia actionum genera. Si ergo nolimus
 absurdas has consequencias inde deducere, universalitas erit
 relinqvenda & ipsum dictum sequenti modo explicandum.
Qui dicit, se in ipso manere, debet etiam prout ille ambulavit, ita &
ipse ambulare, nimurum in iis, quæ a nobis fieri possunt &
 debent. Nunc autem non possumus Dominum nostrum
 imitari in tantæ sanctitatis aut propriæ abnegationis gra-
 du; Unde eam differentiam solidè ostendit Dn. Hector Gott-
 fried Masius, in Evangelischè Unterricht von wahrer Selbst-
 verlängnung Part. I pag. 54. Neque voluit Christus, ut eu-
 dem imitaremur in rebus indifferentibus, sed tantum in mo-
 ralibus. Vid. Dn. Samuel Schelegwius in Synopsi pag. 386. &
 M. Rothen in seinem Unterricht von Mitteldingen pag. 99.
 Et quid respondebunt Novatores, si ex Scriptura Sacra de-
 monstrare velimus, quod Christus omnino etiam potuerit
 gaudio frui mundo, si voluisse, & per consequens, multis
 etiam adiaphoris, quibus ex libera abnegatione non est usus?
 Si quidem expressè dicitur Hebr. XII.2. *Qui pro sibi propo-*
sito gaudio, sustinuit cruem. Ad quæ verba Lucas Ostend. sic
 scribit; *Christus ipse cum potuisset in his terris, in magna gloria,*
felicitate, & maiestate vivere, maluit (ad procurandum nostram
salutem)

salutem) in cruce acerbissimam mortem perficere. Ex his verbis meritò ita concludimus. Si Christus multas actiones libera abnegatione omisit, quas tamen salva sua maiestate ac divinitate observare potuisset, sequitur quod Christi vita non sit exemplar omnium nostrarum actionum. Atqui verum est prius. Ergo & posterius. Ratio conseq. prob. Nam si multas actiones libera abnegatione omisit, quas tamen salva sua divina maiestate observare potuit, sequitur quod pii Christiani eas salvo suo Christianismo observare possint, quas ille non observavit, nam licet Christus actu eas non exercuerit, sufficit tamen, quod exercere potuerit. Antecedens constat ex loco modo adducto. Eadem in sententia quoq; est Lutherus noster, cujus verba ex Tomo 3. Altenb. fol. 60. excerpti. *Wir halten das für / daß nicht von nöhten sey/ alles zu thun und zu lassen/ was Christus gethan und gelassen hat/ sousten müsten wir auch auff dem Meer geben/ und alle Wunder thun/ die Er gethan hat/ wiederumb die Ehe lassen anstechen/ weltliche Regiment lassen/ Acker und Pflug lassen/ un̄ alles was Er gelassen hat.*

¶ V. Ulterius opponunt: Si in solo Deo quærenda est animi delectatio, sequitur, quod in rebus mundanis quæri non possit. Probant ex i. Joh. II. 15. Resp. 1. Distinguendo inter delectationem super res mundanas tanquam summum bonum & ultimato in deliciis hujus mundi acquiescentem; Et inter delectationem super res mundanas cœlesti gaudio subordinatam neque ultimato in deliciis istis acquiescentem. Illa tantum improbatur & meritò; hanc licitam esse, in supra adductis demonstravimus (2) In dicto allegato non prohibetur amor hujus mundi, in illa significazione ut nos eandem accipimus, sed quatenus sumitur pro peccatis in mundo existentibus. Audiant verba planè aurea B. D. Doct Dorschæ in i. Epist. Joh. p. 38. ubi hanc proponit quæstionem: *Quid mundi nomine*

mine ab Apostolo Jobanne significatur? Rsp. Significari non visibilem mundi machinam, quam effugere non possumus 1. Corintb. V. sed corruptum mundi, id est hominum in mundo habitantium statum, seculera a vita a perversis hominibus perpetrata, in specie autem significari voluptates carnis, uipore divitias, honores &c. que impietate ut plurimum parantur, & in abusum ab hominibus trahuntur; ut explicat ipse Joh. vers. seq. 16. Hic notanda est regula Chrysostomi: *Separemus nos a mundo, non corpore; sed animo, non toto, sed acta, nam in mundo non est, qui mundo non utitur, quamvis sit in mundo.* Et haec tenus ille quam verissime: Nec minus eleganter Sebastian Schmidtus in Paraphrasi sua ad hunc locum pag. 771. & 772. Derowegen — habt alle sampt schlechter dings nicht lieb die Welt / die sündliche Verderbnis unserer Natur/ die Erbündne/ welche zu allen Menschen ist durch gedrungen/ durch den/ in welchem sie alle gesündigt haben/ so fern sie in einem jeden unter uns Gläubigen ist; noch was in der Welt ist/ es sey Laster oder böse Bewegungen/oder böse Thaten/ so daher entstehen: Lebt sie nicht auf eine Weise/ und habt keine Ergötzung daran/ sondern hassei und strebet wieder sie/ damit ihr nicht von ihr überwunden werdet/ sondern sie tapffer überwindet/ und dasjenige thut/ was Gott gefällt. &c.

§. 6. Argumentatur denique adversa pars hoc modo:
Si Deus toto corde, toto animo & totis viribus est amandus,
seqvitur quod nulla amoris particula concedi possit in res mundanas. &c. Resp. (1) Per instantiam: Sic & proximus non erit amandus, quod tamen expressè mandatur Matth. XXII. (2) Distingendum est inter amorem, qui foli DEO est tribuendus, qui ipse amor ex omnibus animi viribus exquisitissimus omnino esse debet, & inter amorem qui exhibetur creaturis aliisq; rebus, modo longè inferiori. Eph. V. 28. 29. Sentit nobiscum Augustinus Lib. 1. de doctrina Christiana cap. 23. quando ita loquitur: *Quatuor sunt diligendi;*

da; unum, quod supranos est, Deus, alterum, quod nos ipsi sumus, tertium quod juxtanos est, proximus, quartum quod infranos est, id est corpus. Haec tenus August. Quot verò partes amor nostri in se comprehendat, elegantissimè verbis *Danbaueri* ostendit honorificè supra citatus *Masius* l. c. p. 329. 330. Quia itaq; ratione cum amore Dei intensissimo hæc stare possunt, similiter quoq; honesta ex rebus mundanis recreatio cum eodem stare poterit.

QVÆSTIO SECUNDA.

Nunc secundo loco qværimus: *An choreæ hominum, Iexus niversi, manus mutuò connectentium, quales in Germania, vicinius Regionibus duci solent, etiam in numero horum Adiaphororum referri possint, prouti eadem in Sectione Priori descriptissimus; Et per consequens: An ab homine Christiano salvâ conscientiâ exerceri possint?*

§. 1. Meritò affirmando respondemus, & qvidem moti seqventibus argumentis. Notamus statim in principio, quod earum usus in sacris literis neq; expressè neq; per bonam consequentiam sit mandatus vel prohibitus. Nec obstat, quod excipient Novatores, qui non erubescunt argumentis uici Calvinianorum, quando contrariū probare allaborant ex dicto Rom. XIII. 13. dicendo quod per vocem καὶ πεντάτονος saltationes prohibeantur. Vid: Tractatus, da die 30 Langen Salha gedruckte Schrift wiederleget wird/parte I. pag. 6. Sed respondeat illis Magnus noster *Danbauerus*, Theologus de Ecclesia nostra meritissimus in Hodomoria Spiritus Calviniani p. 1297. & 98. καὶ πεντάτονος quid sit Apostolo, exponit Voss. de Idol. L. 2. cap. 8. pag. 345., quod à Chamis, (non à καὶ πεντάτονος sive καὶ πέντε ut purarunt) Græcis Deus sit conviviorum, non modestorum, sed ubi lascivia foret, ac protervia, conjunctas. Qualia plurimum sunt amatorum ac Juvenum, multa qui petulantiter ac nequiter agunt, ubi in caluerint vino, indeq; καὶ πεντάτονος Et hinc Latinum comedendi, non à come- dendo, cum princeps syllabas sit porretta; norum autem hoc Comici: Sine Cerere Et Libero friget Venus. Notum illud item Poëta Sulmonensis: Et Venus invinx, Et ignu in igne furit. Sic igitur à commissatione deve- nieat ad ψηφαλημα sive palpationem illam Et concrecationem Vene- ream.

ream. Quibus etiam confirmatur B. Hieronymi sententia, existimantur eis, eundem esse etiam ac Beelphegor. Hac ille. Conf. Sap. XIV. 23. 2. Macc. VI. 4. Hem turpitudinem! Non sunt ejusmodi comi cibae nostræ, sed à commissione abstrabunt, non eam promovere. Hactenus Danhauerus & quidem rectissime.

§. II. Probatur (i) Ecclesi. III 4. ubi expressè fit mentio temporis saltationis, suo tempore instituendæ: Qvicquid autem certo tempore conceditur, illud à Christiano salvâ conscientiâ observari potest. Atqui saltationes; Ergo. Qvod si enim simpliciter saltationes essent interdictæ, tunc illis non æq; tempus esset permisum, quemadmodum aliis rebus indifferentibus. Excipiunt Adversarii, qvod in fonte reperiatur vox רַקְדָּה qvæ significat salire, non autem echoreas ducere similes nostris, qvæ sunt virorum fœminarum. que manus complectentium, Respondet Schelwigius in Synopsis p. 384. qvod רַקְדָּה salire opponatur τῷ πάσῃ plangere, quorum utrumq; tempus suum habere prohibetur: Si itaq; viris fas est in societate mulierum plangere; quidni etiam in societate mulierum saltare, nisi fingamus ipsum fœmineæ manus amplexum per se peccatum esse; ablonum. Nulla itidem est exceptio, quando regerunt Novatores, qvod etiam res illicitæ ut jugulatio & odium adducantur; siquidem tempore belli homines licet jugulantur & hostes odio habentur. Ipsam ceteroquin hujus loci expositionem confirmamus auctoritate celeberrimorum nostrorum Theologorum e. g. B. D. Geiers in Commentario ad hunc locum, cuius verba adducere placet. Superato lucubratione etiam reddit saltandi, hoc est gestibus externis, rotis corporis motu, (non solo oris risu) internum restandi gaudium, nimis post luctum funeralem reddit saltatio nupcialis, sic enim prius verbum ad funera, hoc vero רַקְדָּה ad saltationes nupciarum, aliorumq; solennium gaudiorum referuntur. Paralip. XV. 29. מִרְקָד saltans. Vid. G. Buxtorf. in Lexico Hebraico & Chaldaico p. 733. Pl. 114. v. 4. 6. saltare instar arietum. Celeberrimus Lucas Osiander planè consentit in Commentario

31

tario suo ad hunc locum, ut & divinus planè Sacrarum Li-
terarum Interpres Seb. Schmid. in Comment. suo ad hunc locum
p. 94 Hominis stulti nomen mereatur, quisquis eo saltat tempore, quo
plangendum ipsi, aut plangit eo tempore, quo saltandum ipsi fuerat;
saltare enim & plangere sua distincta habent, ac habere debent tempora,
quemadmodum sapientissimus Ecclesiastes noster hoc vers. annotavit,
dicens, tempus (est) ad plangendum & tempus ad saltandum. Saltare
itaq; debet homo prudens, quando saltandi tempus Deus ipsi venire fecit
letum, plangere autem, quando tristitiae tempus ipsi immittitur.
Imò! Theologi nostri veteres semper hoc dicto contra Cal-
vinianos hac in materia sunt usi, ut Baltas. Meissn. in Coll.
suo Adiaph. Danb. in Hodomoria Spiritus Calvini. Meissn.
in Philosophia Sobria, parte prima. Durrius in Compendio
suo Morali. Hildebr. in Tractatu de nuptiis Veterum. Adde
ex recentioribus Celeberrimum nostrum Fechtium in Col-
legio Antipiet. S: belgwig. in Synopsi. M. Alberti. Rohrē/aliasq;
qui novitatis pruritui junctis viribus dicto hoc occurserunt.

§. III Tertio probatur: Qvia Propheta inter cala-
mitates publicas & signa irati Dei retinet, si cessura sint hila-
ria nuptialis, choreæ, cantilenæ, tympana, & alia delectatio-
num instrumenta Jeremiæ VII. 34. XVI. 19. XXV. 20. Qvi-
qid autem est beneficium pacis illud (1.) non est peccatum,
(2.) à Christiano salva conscientia observari potest. Vid Dur-
rius l. c. Audiantur verba B. Lucae Osandri ad Jerem. XVI. 9.
*Removebo omnem b. laritatem, cantica, tripudia, iubias, tympana & omnia
signa latitiae, quæ in nuptijs audiri & videri consueverunt & omnia replebo
mæstitia, gemitu, lacrymis, suspiriis, luctu & ejulationibus.* Pla-
nè eadem verba leguntur ad Jeremiæ VII. 34. XXV. 10.
Sebast. Schmid. planè consentit, dum ad Jer. XV. 9. p. 682. 683.
ita commentatur: *Vox letitiae & vox gaudij est vox, quæ tempore letitiae
auditur, vel ad excitandam magis letitiam, vel ad testandam illam, sive
voce sive instrumentis Musicis — nos Jane malumus verba nostri v. ita
interpretari, ut vox sponsi & sponsa sint vox super sponso & sponsa tempore
nuptiarū edita, sive viva voce, sive instrumentis. Locus Jer. XXXI. 4. 12.
expresse*

expressè choreas inter beneficia pacis refert, ubi virginibus juvenes in ipsis choreis adjunguntur, explicantibus ita *Danbauer* in *Hodomoria Spiritus Calvinian.* p. 1294. Nostro *Fetbtio* In Collegio suo Antipiet. p. 2 & *S. helgwig* in *Synopsi*, adde Autorem dcs Tractats / dadas Lanzen Vertreten wird / und zu Langen-Salza gedrucket ist. Notandum quidem, qvod nonnulli ex Theologis nostris de spirituali gaudio hoc dictum explicit, qvitamen neutiquam furent Pietistis. Hi enim ideo spiritualiter interpretantur hunc locum, ut saltandi genera eo solidius reprobare possint, illi vero ex aliqua libertate Exegetis merito concedenda hoc faciunt & saltationes alioquin non improbant, sed potius detendunt. vid. *Lucas Ofiander* in *Commentario ad hunc locum*, qvi licet eundem etiam spiritualiter explicit, saltationes tamen defendit. Et posito, non vero concessso, si hic locus spiritualiter esset explicandus, tamen hoc sequeretur, qvod saltationes à Christiano salva conscientia usurpari possint; cum quo enim gaudium spirituale comparatur, nec ullibi tanquam res indecora rejicitur, illud per se peccatum esse non potest. Blasphemum enim esset in sanctissimum Numen si aliquis hoc simili uti vellet, Deus tali amore prosequitur fideles suos, qvali scortator meritricem suam; vel dicere, Deum permittere posse adulteria, latrocinia, cultum idolorum & similia, qvæ deinde spiritualiter sint explicanda. Plurima argumenta Theologi nostri tam Veteres quam Recentiores adversus Calvinianos atq; Barcium collegérunt, ut *Meisnerus* in *Collegio Adiaphoristico* Dts. 12. & in *Philosophia sobria* parte 1. sect. 2. cap. 4. qvæstione 1. *Danbauerus* in *Hodomoria Spiritus Calviniani* p. 1294. *Durrus* in *Compend. Theologia Moralis* pag. 210. *S. helgwigius* in *Synopsi* pag. 383. seq. Et in Qvackerismo confutato p. 298.

S. IV. Adhæc auctoritas Lutheri non immerito opponitur

¶ 33

opponitur Novatoribus, qvi tamen alias ejus genuini discipuli esse volunt. Verba adeo sunt emphatica, ut nihil excipi possit, digna qvidem essent ut apponenterentur; sed qvoniam jam ab aliis, e.g. *Fechtio* l. c., *Durriol.* c. *Schelgwigto* l. c. sunt adducta, nec paginarum spatum ea addere permittit: benevolus Lector contentus erit, locis citatis, ubi facili negotio evolvi poterunt. Tom. IV. Altenb. f. 156. l. b. & 331. l. b. Tom. IX. f. 671. b. Si ergo Megalander ille, plurimiq; Theol. nostri vera atq; haud fucata pietate instructi, salva conscientia acer- rimē honestas saltationes defenderunt, nescio cur adeo rigidi sint pro contraria tententia ii, qvi Novatorū titulo haud immerito insigniuntur, & manibus pedibusq; allaborent, omnem saltandi modum ex Christianismo eradicare, profligare, atq; extirpare; perinde ac si Ecclesiæ salus in pedibus sita esset.

§. V. Directè quidem ex Scriptura Sacra saltationes impugnare non possunt, adversæ sententiæ Patroni, varia tamen corradunt, qvibus indirectè thesin orthodoxam impugnare conantur. In ore omnium ferme Pietistarum, & quidem palmarium, utili existimant, argumentum est, qvod defumptum ex 1. Corinth. X. 31. & Col. III. 17. Unde collidunt, qvoniam choreæ non fiunt ad gloriam DEI neqve in nomine JESU, qvod simpliciter sint illicitæ. Resp. (1) Quemadmodum corpus nutrire, & fovere, (hoc est, vi vocis posterioris eidē benefacere & curā illius gerere, viatum vel amictum convenientem suppeditando) ad gloriam Dei possum Eph. V. 29. ita & saltare potero; ut enim illud ad corpus, ita ad animum vel nostrum vel aliorum revocandum facit, si mediocritas, ut decet, teneatur.
(2) Variis delectationibus uti, & tamen simul Deum timere; tristitiam ex animo expellere, & tamen svavissimi Salvatoris meminisse; simul stare posse & debere, profitetur Salomo, Eccl. XI. 9. 10. 11. Conf. *Liberum* hunc locum contra

D

Mona.

Monachorum morositatem cum emphasi urgentem , ut &
Gejerum in Co^mentario , ubi seqvens dedit consecutarium:
Optimum est gaudium , quando persona gaudens per Christum , Patri rea-
 conciliata bilari mente fruitur tum bonis naturae , tum fortune , tum gra-
 tiae ; & antea dixerat , honestam animi hilaritatem , (qvalis
 nempe in saltatione aliisq; rebus perspicitur) proficuum esse
 & corporis & animi valetudini . Qvod ipsum cūm in Dei
 honorem cedat , qvi conservationem nostri nobis injunxit ,
 qvis dubitaret ista qvoq; hilaritatis exercitia , per Christum
 in Dei gloriam fieri posse ? **G**eiero ομόψυχοι sunt **S**ebast. **S**chmit-
 dius , **F**eichtius , aliiqve . Tandem si proprius ad hoc dictum
 accedere , idemqve accuratiori animi pensitatione perpon-
 derare velimus , nihil inde lucrantur Novatores . Apo-
 stolus enim non dicit , qvod omnia immediate ad gloriam
 Dei fieri debeant , sed sufficit , si mediately fiant : Nam alias
 hoc absurdum sequeretur , qvod non possem dormire , ma-
 nus lavare , calatum temperare , qvia talia non fiunt im-
 mediatè ad Dei gloriam , cūm tamen mediately vel indirectè
 ad gloriam Dei faciant , E. G. quando scalpello calatum
 præparo , ut librum ad pietatis praxin promovendam , vel
 adversariorum impetus redarguendos conscribam : tunc
 hoc ipsum tendit ad Dei gloriam , licet non immediatè , ta-
 men mediately . Eadem est ratio , quando salto , tunc immedi-
 atè qvidem non promovetur gloria Dei , quando verò spe-
 ctatores , vel ipse saltans per pensitat , qvām elegans ac insi-
 gnis Deus sit artifex , qvi adeo justis ac integris corporis
 membris homines creavit , ut pedes aptè ponere , totum
 corpus hinc vel illinc comodè vertere , varieq; illud move-
 re possint , tunc omnino ejus gloria magnificatur , gratiæq;
 persolvuntur , qvod hunc hominem non bufonem , vermem ,
 serpentem , vel claudum creaverit , aut tales qvi per omnem
 vitam repere , aut maxima cum miseria , lecto alligatus esse ,
 aut manibus pedibusq; more quadrupedum incedere debet .

Sed

Sed fortè exciperent, qvod hæc nunquam obseruentur.
Resp. Novatores non sunt cordium scrutatores, multa fiunt
in abscondito, ab hominibus haud fucatæ pietatis amatori-
bus, qvæ Deo propter Christum sunt grata, licet à Phariseis
pro carnalibus habeantur. (1) Nobis n̄ est sermo de eo,
quid fiat, sed quid fieri debeat ac possit.

§. V. Qvod ad alterum locum Col. III. 17 attinet, male
illum explicant Adversarii, ac si in nomine JESU facere,
idem significaret, ac auctoritate ac mandato Jesu facere.
Hac enim ratione pro absurdio haberetur, qvòd Johannes
vestimentis ex crinibus contextis indutus, cingulo lorario
cinctus ingressus sit; qvoniam Christus ei nunquam hoc
mandaverat. Genuinus verò sensus, explicante *Seb. Scbm.* hic
est: *In nomine Iesu fit quod fit in fide meriti illius, ut gratum accepimusque fit per illud DEO Patri & in gloriam ejus vergat.* Hæc inter-
pretatio applicari potest qvām optimè ad ipsas qvoque saltationes;
potest enim saltans priusque vnam domum nuptiarum
vel convivii ingreditur Christum invocare, ut largia-
tur gratiam Spiritus sui sanctissimi, qui vires ejus confir-
mare, affectusque ita dirigere velit, ne in peccata prolabatur,
& si forsitan aliquia ex infirmitate hallucinetur, propter me-
ritum suum non imputare velit, sed actionem ita dirigere,
ut gloria Dei promoveatur. Ita cum *Luther* & *Cbemnitio*
haud rejicit saltationes sed potius probat *Durrius* in Com-
pendio Theologiae Moralis p. 210. Nec male explicat no-
strum locum *Georgius Calixtus* in Exeg. Epist. ad Col. Quis:
quid feceritis sermone aut facto, id facite in nomine Iesu, cum invocato nomine & auxilio Iesu, cum respectu habito ad ejus laudem & gloriam, si non semper alio, ad minimum tamen in generali proposito.

§. VII. Dum autem choreas defendimus, neutiquam
tavemus hominibus flagitiosis, qvod etiam Theologi nostri
nunquam tecerunt, ut calumniatur *Arnoldus* in seiner Kir-
chen und Reher Historie Part. II, Lib. XVI. cap. XIV. §. 24.

p. 269. ibi enim allegat Meisnerum ex Colleg. Adiapho: Disp. II. ac si defendisset die unflätigē Schandtänze / und unehrlichen Geberden am Tanz / das herumwerfen etc. cum tamen planē contrarium ex scriptis ejus demonstrari possit; sic enim scribit in Philos. Sob Part. I. pag. 180. *Theologio nostri concedunt choreas & saltationes, si modo (1.) in ipsis teneantur modus nec nimis frequententur. (2.) Si sicut in praesentia honestarum personarum. (3.) Si instituantur tantum delectationis ergo, non autem ex levitate aliquae, vel libidinis excitande, atende & agende gratia. Tales enim choreas nos ipse serio detestamur.* Deinde adducit sententias Patrum, qui etiā abusū improbarunt. vid. & l. p. 585. Ipsissima planē verba legimus in Collegio ipsius Adiaphoristico Disp. XII. §. 15. Annon ergo pessima imò nefanda est calumnia, dum non erubescit *Arnoldus*, Virum de Ecclesia nostra adeò benè meritum contumelijs afficere, atque ei sententiam tribuere quam nunquam defendit. Meisnerum presso pede seqvitur *Danbauerus* l. c. p. 1196. *Durrius* l. c. pag. 211. *Hildebrandus* in Tractatu de Nuptiis Veterum.

§. VIII. His ex dictis sole meridiano clarius elucescit, quod & nos omnes improbemus saltus, cujuscunq; sint generis, (1.) qui fiunt cum meretriculis, in tenebris aut angulo, remotis honestis arbitris, explendæ vel proritandæ libidinis causa. (2.) Qui fiunt inter impudicos amplexus, gestus venereo, tactus impuros, & animo lasciviendi instituti sunt. Consentientem habemus Lutherum, cuius hæc sunt verba: *Quia usus sunt receptæ saltationes juvenum matrimonium desiderantium, si pudicæ & circa laicis gestus aut sermonem; recreations ergo instituantur non sunt damnanda Tom.*

¶ Jen. Germ. p. 143. (3.) Qui vulgo instituuntur die Sabati, dum in locis etiam suspecti illo die cum meretricibus choreas ducunt; qualis mos deterrimus proh dolor! etiam in medio Christianismo invaluit. Conteratur Meisnerus in Colleg. Adiapho: disp. XII. § XXV. & Danb. in Coll. Decal. Disp. VIII. §. 15. qui scribit. *Lusus, saltationes, colloquia*

inu-

inutilis & profana, comædie, probita sunt: (nimirum in Sabbatho.)
 Hæc dum scribo, communicantur mihi à Dn. Præside meo
Menses reservati, qui proximo elaplo demū anno prodierunt
 & Autorem sapiunt doctum atque pium. Is autē cum per-
 eleganter contra eam scripsit Sabbathi profanationem,
 quæ per saltationes vulgares, in cauponis contingit,
 aut alio quocunq; mēdō per saltationes sanctificationi
 diei Dominici impedimentum objicit; ejus verba quis
 der anderū offerte pag. 87. hic inserere nullus dubitavi. ju-
 dem ist es Sontags (quia hic dies præcipuū aliquod sanctorum re-
 rum exercitium habet, & vis hujus tertii præcepti ac virius non consistit
 in orando, (multò minus in ludendo, bibendo, saltando) sed NB. in san-
 ctificando: Wie unsere Höchsttheure Bekannter Lib. Conc. p.
 417. Darunter auch hohe Laudes Obrigkeit/Fürsten und
 Herrn sich befinden/das dritte Gebot zu ihrer Zeit erklärt/
 und verstanden haben) gedoppelte Sünde/nach vollbrach-
 tem Gottes-Dienst (welcher doch den innerlichen Gottes-
 Dienst nicht ausschliesset/sondern dessen Fortsetzung viel-
 mehr anweiset) die übrigen Neben-Stunden in der Säven-
 cle bey Bier und Toback/und mit Tanzen/Charten-Spiel/
 und anderer Kurzweil/absonderlich unter manchen daben
 vorsallenden excessen vollends zuzubringen; darwieder der
 Hochselige Theologus Hr. D. Geier in seiner Zeit und E-
 wigkeit Dom. XVII. post Trin. p. 618. schon zu seiner Zeit
 grossen Eßer bezeuget/und hiermit erwiesen/ daß man
 in dem Hoch-Löbl. Ober-Consistorio zu Drecken/ dessen
 Glied er war/ ob gleich nicht bey der Haltung/ doch bey der
 Aussertigung solcher predigten/ auch so gesinnet sey. Seine
 worte sind folgende: das bey Charten und Würfel-Spiel/
 also auch Regeln un̄ anderer Kurzweile/da der ganze Mensch
 von innen und von aussen übrig zuthun hat/eine Christliche
 Sontags-Feyer oder gute Neben-Andacht statt haben kön-
 ne/kan ich gewißlich noch nicht zusammen reimer. l.c. wel-
 ches der sel. D. Alberti in seiner gelehrten Disputation de Sabb.

D ;

sanctif.

sanctif. & profan. §. 12. gleichfalls urgiret / auch daselbst des bekannten Ludovici Granatensis, gewissenhafte sentence und Auspruch/dieses Inhalts: Profanatores Sabbathi sunt, qui diem Dominicam chartis lusoriis, alea, tesseris &c. consumunt: suo calculo approbiret / auch dieses Orts auf den Codicem Justinianum L. 3. tit. 12. sich beziehet / Krafft dessen alle Lust/ Kurzweil und andere Ergeßlichkeiten an diesem Tage gänzlich untersaget und verboten wird.

Probamus denique per omnia, quæ in Compendio suo circa abusum monet Durrius p. 211. Ex quibus sequentia hic repetere placuit: Porissimum vero temperabunt sibi, ab ista gaudii libertate, qui in publicis officiis præsertim Ecclesiasticis, sive confluuti, quos ea decet gravitas, cum qua eiusmodi circumcurioses ac circumagitationes parum convenire videntur, judice B. Gerardo L. de Conjugio §. 473. It. Ea loci, temporis & modi habeatur ratio, ut nihil contra reverentiam Summi Numinis, nihil contra decorum, sive in vulnu, sive sermone, sive gestibus appareat, semper autem in media bizaritate frons gravis & animus ad severiora negotia intentus retinetur, cogiteturque, sive edamus sive bibamus sive quicquam faciamus aliud, omne id in Dei gloriam faciendum esse. Quibus observatis multa Novatorum tela vim suam amittent, & sine ullo effectu in humum procident, quia non ipsas saltationes sed abusus tantum feriunt, quos similiter ex toto pectore rejectimus, nec ullum excusamus, qui iisdem abutitur.

QVÆSTIO TERTIA.

AN Cœmedis interest, abususque mimicos representare, etiam in numerum Adiaphororum referri possit, & per consequens Christiano licet?

§. 1. Priusquam sententiam nostram hac de quæstione ferre aut exponere possumus, necessaria quædam erunt præmittenda. Annotarunt Theologi, quod tria circa comedias & actus scenicos debeant considerari: (1.) Finis (2.) Materia (3.) Personæ. Finis, dicunt, talis esse debet, ne laetatur gloria divina, ne vera Religio profane-

netur

netur, ne proximo scandalum præbeatur; potius ut DEI gloria & hominum salus promoteatur. Quantum ad Materiam attinet, tradunt, qvod illa hausta esse debeat vel ex purissimo sacrarum literarum fonte, vel ex quodam profano Autore, qui tamen honeste sine ullo turpiloquio virtutes imitandas & vitia fugienda, vivis quasi depinxit coloribus. Qvod Personas agentes concernit, monent, qvod minimè debeant esse dediti levitati, vanitati, scurrilitati, obscenitati, aliisque vitiis, neque tales, qui homines vanis lascivisque gesticulationibus magis ad vitia quam ad virtutes excitant. Hinc rectissime afferit *Messnerus* in Philosoph. Sobria Part. I, p. 569. *Si absque talibus mortuum levitatis nulle exhiberentur aut exhiberi possent comedie, utique istas intermittendas potius quam suscipiendas, ipsi haud in viti fateremur.* Planè consentit Magnif. Dn. *Fechtius* in Collegio Anti-Pietistico P. II. Cap. X. §. 1. imo *Dant.* l. c. p. 1307. mulieres quoque ex theatro depellit.

§. II. Hisce observatis; ad quæstionem supra propositam affirmativè respondemus, & quidem moti seqventibus rationibus. Primò, qvia nullibi in Scriptura prohibentur; si enim comediae per se peccatum essent, ut Pietistæ clamitant, necessariò Spiritus Sanctus hoc annotasset. Nunc autem hoc nullibi est factum, potius Spir. Sanctus, existimante Luther. Comedias, quas librum Judith ac Tobiae esse arbitratur, in S. Codicè, licet Icripta non sint canonica, assertari permisit. (2.) Utilitas earum, quæ secundùm regulas supra annotatas instituuntur, ab Adversariis talva conscientia negari non poterit; saepius enim ab ejusmodi hominibus vitia Regum aut Principum vivis depinguntur coloribus, (ut quandoq; ad meliorem exinde revocentur mentem,) quæ tam clare ante oculos ponere alias nemo facile auderet. Memorabilis sanè est historia Francisci I. Regis Galliæ, quam saepius Melanchthon enarrare solitus est, quæ tamen à nobis, quoniam labor

Jabor præter opinionem accrevit, adduci non potest, sicut & plurima alia adducere exempla, brevitas non permittit. Vid. tamen Tract. sub Tit. *Zengniß der Wahrheit vor die Schauspiele oder Comœdien*/ Joh. Josepho Wincklero oppositus *Zoufranen & Catharinae Principalin der Königl. Polnis. und Churf. Sächs. Hoff- Comœdianten* p. 8. 9. 10. Plures præterea numerant Theologi nostri utilitatum species; dicunt enim, quod tam ad spectatores quam agentes multæ utilitates inde redundare possint. Quantum ad Spectatores attinet, annotarunt, quod multò citius animus hominis à viciis deducatur ad virtutis studiū, si ante oculos virtutum vitiorumq; præmij aut eventum vivis depictum coloribus repræsentatum aspiciat. Si enim decies aut quinquages luxuriæ aut ebrietatis fœditatem aut turpitudinem exaggerare audiveris, vix tamen tanto animi horrore eam execraberis aut cane angueq; pejus, fugies, quam si semel duntaxat vino meroq; repletum varia netanda perpetratum facinora, seq; coñaculantem, justissimas tandem pœnas experientem videris. Quam rationem, (etsi perraro hic obtineatur plus, est possibilis tamen,) non rejicere audemus: Quamvis, si cum verbo Dei comœdiæ comparentur ac conferantur, verum immo quam verissimum sit illud Abrahami, *Luc. XVI. Si Mosen & Prophetas non audiret, negarent amoris resurgentem;* ex quo nos ita concludimus ergo multo minus comœdias agentes. Quod ad personas agentes spectat, dicunt, quod præter adducta utilitatum genera magnam oris promptitudinem, tantamque facunditatem sibi acquirant, ut non sine omnium admiratione maxiā *μητροῖς* sermonem in publico-conventu habere possint. Lingua enim quoad hæfiantiam ac exilitatem corrigitur, naturalis animi timor expellitur, multumq; deinceps efficere valent suā eloquentiā. Simili modo exaggerant Theologi nostri argumentum, quod desumitur à jucunditate. Animus enim concatenatis quasi

qvasi laboribus detatigatus haud parum earum aspectu re-
creatur ac refocillatur. Qvod si legitimo modo fiat, nullo fir-
mo argumento improbare hoc exercitiū poterunt Pietistæ.

§. III. Probamus porro autoritate Veterum, qvi par-
tim ipsi Comœdias scripserunt: ut *Gregorius Nazianzenus*,
qvi Tragœdiā nempe Christum patientem repræsentavit.
Conf. tamen doctissimus *Gaeus* in H.L. p. 141 qui verisimile
esse, inquit, hoc opus ab *Apollinario* Seniore scriptum esse.
Add. *Resp. Rostoch.* Anno 1687. d. 14. Sept. datum. Magnus de
Ecclesianostra, in primis qvoad Controversias aduersus Cal-
vinianos, meritissimus D. *Huyghius*. it. D. *Mylius Conradus*
Porta. D. *Cramerus*. D. *Danhauerus*. D. *Försterus*, aliiq; Co-
mœdias elaborarunt. Alii verò easdem approbarunt, ut
Luiberus in Præfat. Judith & Tobiæ; item Gerhardus in li-
bello Esther l. 1, de Scriptura §. 132. *Balibajar Mefnerus* in Col-
leg. suo Adiaph & Philosophia Sobria, *Baldwinus* in Casibus
Consc. *Danhauerus* in Hodom: Spiritus Calv. Brochmand. in
Systemate, *Durrius* in Compendio Theologiæ Moralis, ut
taceam plures alios. Si ergo Comœdiæ ab his pietate non
minus qvām eruditione illustribus Theologis, salva con-
scientia sunt approbatæ, imò acerrimè contra Calvinianos
defensæ, nelcio qva sanctitate prædicti sunt nostri turbatores,
qvi soli sapere, hoc est illuminati esse volunt, dum prorsus
eas ex Christianismo eradicas esse capiunt.

§. IV. Qvæntum ad argumenta ipsorum attinet qvæq;
ex Calvinianorum labyrintho potissimum sunt revocata; &
jam diu à Theologis nostris solidissimè refutata; omnium
in ore versatur vestium illa permutatio à DEO interdicta
Deut. XXII, 3. s. Unde colligunt, non licere comœdias re-
præsentare. Rsp. Miror sane, qvòd tanti Doctores Scriptu-
ram ita interpretentur; Spiritui enim Sancto neutiquam hoc
loco sermo de permutatione vestium per se considerata, sed
de illa, qvæ fit proximum fallendi causa, e. g. Si juvenis

E

indue-

indueretur veste muliebri, ut posset sine omni suspicione rem venereum exercere, & virgo vicissim vestimento virili anieta incederet, ut eo tutius consuetudine adolescentium uti posset, tunc omnino grande committeretur peccatum. Si vero uxor virum innocentem, mutata veste muliebri in virilem, ex carcere tyrannico posset liberare, quis hoc damnaret?

§. V. Obj. 2. Qvod natura humana ita sit comparata, ut quando vitia represententur, facilis ea concipiatur, quam detestetur? Resp. Vitia quidem pri oponuntur sed simul eorum miserabilis exitus, turpisq; fœditas ostenditur; si vero nihilominus inde abusus oriatur, tunc non præcisè comœdiis in se spectatis sed pravitati hominum id tribuendum foret: Nam alias neque Scriptura legenda esset, quæ etiam plurima vitia vivis describit coloribus. Etiam Prophetæ Esaias Cap. 56. v. 12. peccasset, dum Epicureorum facinora μημηλικῶς imitatur: *Venite, inquit, sumamus vinum & impleamur ebrietate; & erit sicut hodie sic & cras &c.* Quemadmodum Prophetæ verba, quæ tamen eo consilio non proponuntur ex hominum malitia quandoque abusui inservire coguntur; ita non mirum, si & conœdiæ ab hominibus pravitudinis seculi depraventur.

§. IV. His ita delineatis, unus quisque videt, quod non favemus denen herumblauffern (uti loqui amat M. Rothen) qui lucri causa regiones percursitant, & representant ludos blasphemos, per se scandalosos, Satyricos, contumeliosos, editos ab histriónibus, nimis sumptuosos, qui profanant historias sacrarum Literarum; quorum impietati celeberrimus noster D. Grünenbergius, Præceptor meus Venerand⁹ anno elapso occurrit, dum historiam de Davide & Bathseba minus religiosè conscriptam heic loci ne representaretur, impedivit. Consentit Damb. I. c. & Fecht. in Colleg. Antipiet. Muisn. in Philos. Sobria parte I. p. 574. Durriusl. c. 148.

§. VII.

§. VII. De Patribus durius loqventibus non est,
quod objiciatur. Ji enim nobis non sunt contrarii, sed
potius svavissimè nobiscum conspirant, quod ostendunt
Theologi Academiæ nostræ celeberrimi, in Reponso su-
pra citato dum ita loquuntur: Darumb denn / was die
Heiligen Väter scheinen generaliter geredet zu haben / de-
nen ehrlichen und bescheidenlichen angestelleten Schauspie-
len / so wenig zum Nachtheil gereichen kan / als wenn man
heutiges Tages die Jachten / die Mahler und Bildhauer an
sich selbst vor sündlich hält / ob gleich unter denen Alten unter-
schiedliche gewesen / welche in Ansehung des Missbrauchs ih-
rer Seiten selbige ebenfalls generaliter verboten und gestraf-
set haben. Factum hoc ergo est ex pio Zelo, quod face-
re plerique solent, qui abusus ferula censoria castigant
illi enim ex nimio affectu non nunquam & usum tollere
videtur. Legi in primis circa hanc objectionem meretur D.
*Masisius in Evangelischen Unterricht von wahrer selbst Ver-
längnung P.II. p. 615. §. 9.* ubi rationes adducit quare Chri-
stianis in primitiva Ecclesia comœdiæ sint interdictæ, &
de earum usu & abusu solidè discurrit.

QVÆSTIO QUARTA.

*Jam alia se offert qvæstio, nimiriūm: An detur aliquis jocu-
s aut urbanitas, qua referri possit ad ista Adiaphora, qualia nos su-
pra descripsimus; & per consequens Christiano licet?*

§. I. Priusquam ad hanc quæstionem responsio-
nem suppeditamus observandum erit, quod duplex omni-
no sit jocandi genus, unum illiberale, petulans, flagitio-
sum, obscenum; alterum elegans, urbanum, ingenio-
sum, facetum. Vid. *Meisn. Phil. Sobria* P I.p.513 514. *M. Rotben*
I.c.p. 141. Hæc non illa significatio hujus est loci. Hoc
ergo præsupposito, quæstionem affirmamus, hisce moti-
rationibus: Primò quia jocis competit definitio, ergo & de-
finitiūm: Sunt enim à Deo neque expressè neque per bonam

E 2

CON-

consequentiam mandati neque prohibiti, & apti sunt ut in bonum finem dirigantur, quicquid autem non est prohibitum, id Christiano quoque licet. Audiatur Luthe-
rus Tom. 3. Altenburg. f. 69. Wo man Gebot / Verbot /
Sünde / Gute Werke / Gewissen und Gefahr machen will /
da Gott freyheit haben will / und nichts gebeut noch ver-
bietet / musst du über solche Freyheit halten / und immer das
Wiederpiel thun/bis du die Freyheit erhaltest.

§. II. Provocamus (2) ad exempla pientissimorum hominum, ut patet exemplo Eliæ, 1. Reg. 18. v. 27. ubi tacite eorum stultitiam detegere studebat inqviens: Clamate voce magna, quandoqvidem Deus est; nam collo-
quium, aut jam infectatio ei, aut jam iter est faciendum est: fortassis dormit, ut evigilet. In Rhetoricis vocatur *Aσυρμός*, qvi longè petitus & απερδόνητο jocus est seu urbana irri-
sio dicente B D Cunrad. Dieterico in Institutionibus suis Rhei-
toricis p. 18 ad quod Iudice Dn. D. Fecit: nulla idonea ra-
tione respondere possunt, qvi omnem simpliciter urbanita-
tem ex Christianismo proscribunt. Nec minus elegans
exemplum suppeditat Regina Arabiæ, qvæ Hierosolymam
venit tentatum Salomonem ænigmatibus 1. Reg. X. i. Qvam
ipse commendat Christus Matth. XII. 42. Simili modo & Simson
ænigma proposuit, cumq; idē explicarent hospites, eleganter
respondit, & jocum adhibuit. Vid: Judic XIV. v. 24. & 18. Si
autem hoc ipso peccasset, Spiritus certè Dei non adeò confe-
stim supra eum venisset, quod tamen v. 19. Immediate sequens,
ostendit; ænigmata vero talia inter jocos referuntur.

§. III. Ad hæc supersunt & alia argumenta, quæ in compendio exhibebimus. Totus actus Josephi quodammodo ad jocum referri potest; similabat enim se fratribus suis longè alium, at minimè serio sed animo amico atq; fraterno. Syrac dicit Cap. VIII. v. 5. *noti jocari* (*μη πέρι
παιζειν*; in textu orig.) *cum homine agres;* ergo licet idem cum
hominе

homine moribus exculto, alias absurdā & inanis esset limitatio. Nec parum utilitatis redundat ex eleganti, com mode atque prudenter adhibita urbanitate. Potest enim ea ipsa homo vitiis deditus admoneri & ad meliorem reduci frugem: Qvod cæteroquin negotium aliquis serio vix a ius fuisset, ut freqventer accidit in aulis Regum atque Principum. Interrogarem denique Novatores, qvid sint tentamina Candidatorum in Academiis aut Ministeriis & quibus amicæ fiunt oppositiones, licet ipsi Examinatores certo pervasi sint, ea qvæ prolata sunt in omnibus veritati consentire. In primis notetur hoc de Disputationibus Academicis solennioribus vel inangularibus, si enim tales discentient à veritate cum consensu Academico eas defendere, Candidatis minime permisum esset. Qvod si autem hic serio opponerent, peccatum committerent contra conscientiam, dum veritatem bene cognitam malitiosè oppugnarent. Adeoque merito illi subscribimus sententiæ, qvæ contra *Barclajum* aliosque adhuc defensa, & humanitatem ab hominibus haud sublatam cupit.

§. IV. Adversarii magno animi impetu objiciunt locum Eph. V. v. 4 ex eoq; probare conantur, quod omnes omnino joci sint interdicti. Sic enim scribunt Autores des Glaubens-Bekanntniß der Pietisten zu Gotha p. 17. Bey diesem Spruch ist wol die Ordnung Pauli anzumerken daß er erst aixgörts oder grobe Sitten verwirffe hernach verwirft er auch μωρότεριαν oder Narrenempfissen. Narrengeschwätz endlich aber auch εἰσπαρθιαν oder hößlichen Scherz Verum hanc interpretationem tanquam justam admittere non possumus. Respondeat illis hac vice B. Baldutus in Comentario suo ad hunc locum, ubi hanc habet questionem: An joci simpliciter sint interdicti? Et negat hoc acerrimè, immotisque sententiam suam corroborat argumentis, ita ut nitidius qvid optari non possit. Placet nonnulla ejus ad-

ducere verba, in quibus gradationem Apostolicam ita ostendit: Primo, inquit αὐχρόης obscenitatem maximam in verbis notat, ψευδογλāvia dicacitatem illam morionum & sannionum, qui etiam aliorum cum infamia faceti sunt, quos mordacibus scommaribus persingunt, εὐλαπία notat sales inconcinnos, cum levitate ac de- tractatione aliorum conjunctos. Nec obstat, quod vox εὐλαπία nonnunquam in bono sensu à Philosophis sit adhibita; demonstrent enim Theologi Celeberrimi quod & in malam partem deinde sit accepta. Lubet adjicere verba Gravissimi quondam Theologi Rostochiensis B. Johannis Quistorpi, excerpta ex Commentario ipsius Analytico in Epist. ad Eph. V. p. 161. Εὐλαπία, inquit, proprie de illis dicitur, qui concinno & lepide salibus utuntur, unde & εὐλαπίαι seu urbani accuntur: quasi εὐγονοι flexili aut versatili ingenio praediti; Deinde cum sales & ridicula frequentantur, & plures jocis & falso dictis, magis quam par est, delectantur, siue Σωματοχοι seu scurra εὐλαπίαι dicantur, & scurrilitas pro εὐλαπίᾳ acceptetur, ut & Aristotle docet 4. Eth. Cap. 8. De priore illa, que & suo loco & tempore honestè exhilarat, & proximum sapissime edificat, nec cum verbo Dei pugnans quid profert, Apostolus non loquitur, sed de posteriori: unde & Chrysostomus, in hunc locum, dicit εὐτράπελοι: scribit Darium, mutabilem, instabilem & inconstanter lubricum verumnum, levem & faciliterium, nunc hunc, nunc illuc sentientem & dicentem, pro ratione eorum, quibus placere cupi; qui solet gestus, verba, risum, gressum, & omnia imitari & sommaria ex cogitare, cujusmodi sunt rum in aulis moriones sagaces, tum, quos vulgo Germani nominant Possenreisser. Videatur præterea Lucas Osiander in Commentario suo ad hunc locum p. 614, Georgius Calixtus in Exeg. p. 58, 59. Schomerus in Exeg. M.D. Fechtius in Collegio Antip. part. 2. Cap. 10. §. 1. Durrius in Compendio Theologiae Moral. 243. Schelwig. in Qvak. confutato p. 281. Autor des Bedenkens der Pietistischen Confession zu Gotha p. 52. M. Christian Rothen im nothigen Unterricht von Mitteldingen. p. 242. 243.

§. V. Manet ergo Thesis nostra firma, quod omnino

no

8192

no aliquis sit jocus , qui ad Adiaphora pertineat; & per con-
sequens pio Christiano non sit interdictus. Maxima tamen
hīc adhibenda est cautela , ne sub nomine urbanitatis scur-
rilitatem occulteremus, quippe quæ variis modis inter se dif-
ferunt ; vocatur enim ille qui scurrilitatem exercet scurra,
& ab homine urbano distat , tum modo, quia moderari sibi
hac in re non potest ; tnm in genere ridicolorum improbo
& illiberali, quod consistit partim in factis , ut repræsen-
tatione mimica gestus alieni ; partim in dictis , in quibus
nec personarum habet respectum , nec rerum , sed sine di-
scriminē risum captat. Caveat itaq; sibi omnis verus Chri-
stianus , cui animæ salus curæ est, ne talia proferat verba
qvibus hominem , in obscœnis summam animi delectatio-
nem qværentem, delectare atq; ad risum commovere pos-
sit, sed semper in memoriam sibi revocet verba dulcisimi
nostrī Salvatoris, qvod rationem reddere teneamur de uno
qvoq; verbo inutili Matth.xii.36 vid. Durrus l.c p.243 § 17.18.

QVÆSTIO QUINTA.

Qvaritur an chartis, aleis, tessellis, aliisque instrumentis lude-
re, etiam tale sit adiaphorum, quale descripsimus, & per conse-
quens Christiano homini licet?

§. I. R. Priusquam nostram exponemus sententiam, necessaria qvædam præmittenda erunt. Distinguendum enim est inter ludos lucri causa institutos, ut & immoderatos , tempus intiliter terentes , & inter ludos animi & recreationis gratia admodum modicè susceplos. Non de illis sed de his est qvæstio. Atq; his prænotatis affirmativa nobis verior videtur. Probamus primitò, qvia huic exerci-
cio competit descriptio adiaphororum. (1) in Scripturis nul-
libi prohibentur. (2) qvia finis est licitus, nempe animi re-
creatio, qvam Christianum honeste qværere posse in rebus
hujus seculi non à Deo interdictis supra Se&t. Speci: qvæsti-
one prima demonstravimus. (4) Augustinus scribit Lib. 2. de

Musica

Musica, qvod sapientis sit animum revocare à serijs ; hoc autem
maxime fit ludo, spiritus enim vitales perpetuis laboribus
detatigati atq; debilitati, nisi refocillarentur, vires suas amit-
terent atque plane deficerent. Nec valet exceptio, quando
 Adversarii dicunt, qvod plura alia sint recreandi animum
 mediis, qvām chartæ, aleæ, tesseræ &c. probare enim prius
 debent, qvare hæc media relaxandi animum non usurpare
 possim? Nam licet in rebus qvoq; seris animus recreati-
 nem qvarere possit, minime tamen sequitur, ergo plane non
 in his recensitis speciebus. *Sapientis enim, inquit, Augustinus*
est animum interdum revocare à serijs. Ita Simson interdum
 jocatur proponendo ænigmata Judic. XIV. 12.13.14. Salomon
 Eccles II. 5. usq; 9. varia lætitiarum genera sibi comparavit
 qvibus animum relaxare posset, & tamen sapientia mansit
 apud eum, hoc est, ut commentatur piissimus Theologus
 Geierus ad hunc locum, ac si Salomon diceret, *quantumvis*
delicijs corporis esse occupatus, non tamen interea mentis delicias, ac
exultationem sapientiae, nempe studium vel neglexi vel possessione ejus exi-
di, sed constanter eandem sapientiam, à Deo mibi concessam, in mediis ob-
lectamentis usurpavi p. 55. qvod certe non esset factum, si pec-
 casset adeo liberali harum deliciarum usu. (5) De dulcissimo
 nostro Salvatore legimus Marc. VI. 31. qvod ipse cum disci-
 pulis suis in desertum remotis arbitris decesserit, eum in fi-
 nem, ut quietcere posset à laboribus. Unde Lucas Ostend. in
 Comment. suo ad hunc locum p. 117. hoc porisma deduxit:
Quod ita in invocatione nostra sedulos nos esse deceat, ut tamen etiam vale-
cudinu. habeamus rationem, ne ante tempus sub nimio laborum onere suc-
cumbamus. Quidni ergo licitum erit Christiano, peractis la-
 boribus aliquantum quietcere, aut per exiguum temporis
 spatum ex ludis chartarum aliisq; animum relaxare? Con-
 sentientes habemus Theologos de Ecclesia nostra meritissi-
 mos, ut D. Balduinum, in Casibus Conscient. p. 1007. 1008.
 quando ita differit, *cum ergo iudus aleæ aut chartarum animi gra-*
tia sit, nec damnum affert, nec tempus utilioribus destinatum afferit,
sc

sed vires reficit, & cum honestate conjunctus est, culpari non debet
 Adde M. Christian. Gerber in libro sub hoc rubro: die uner-
 kanten Sünden der Welt p. 280. ubi adducit pietate & eru-
 ditione celebrem JCrum D. Ahasv. *Fritschium* in aul: pecc.
 conclut. **XIIX.** n 4. p. 6;. qvi dum de ludis loquitur, ita suam
 exponit sententiam: *hoc quidem ego non dixerim: scilicet ac si*
peccatum esset. Simul p. pro sua sententia allegat celeberrimi
Harsdorffer:, aus dessen Lehrgelehrten/verba, quæ meren-
 tur ut apponantur, wenn das Spiel bloß eine Ergötzlichkeit
 ist/ die zwischen Kopf und Hand-Arbeit einschaltet/ und
 in gewisser Maäß genübet wird / ist es nicht so gar ver-
 werflich/ die End-Ursach macht hier den Unterscheid wie
 fast in allen Sachen etc. Mox supra nominatus M. Gerber
 in Medium protert celeberrimum *Gejerum*, qvi filio suo
 unico in fidelissimis suis monitis hoc dedit consilium, ut
 abusum ludorum æq; ac pesten fugeret, usum verò legitimi-
 mum non improbavit. Meretur etiam, ut annexatur
 judicium de hac controversia D. *Feeby*, qvod suppeditavit
 in Colleg. suo Antip. P. II. cāp. X. §. 1. dicens, qvod harum
rerum indifferentiam, à Lutberi astate ad hoc usq; tempus Ecclesia nostra
contra Calvinianos atq; Quackeros defenderit.

§. II. Obj. Qviçq; non est ex fide peccatum est. Ludus
 chartarum, tesserarum, alearum &c. non est ex fide. Ergo.
 Resp. Malè explicando Scripturam, non nisi malæ seqvi
 possunt consequentiæ. Nos omnium primò enucleabi-
 mus hujus loci sensum, & tunc facili negotio ad Arg. re-
 spondere poterimus. Verus ergo sensus Dict. Rom. XIV:
 23. hic est, uti demonstravit Autor des Bedenckens über die
 Confession der Pietisten zu Gotha: Aus dem Glauben thun
 heißt hier so viel/ als in seinem Gewissen versichert seyn/ daß
 dasjenige/ was man thut nicht Unrecht/ und GOTT nicht
 mißfällig sey. Vid. *Quistorp.* in annotat. suis *Biblic.* Rom.
 XIV. 23. p 275. Consentit *Lucas Osiand.* in *Comment.* ad hunc
 locum p. 495. *Qz i. quid homo facit, si non sic certus ex verbo DEI*
 F (non

(non ex sua opinione) recte se agere, sed dubitat, an id opus DEO gratum sit nec ne, cum illud ipsum qualemque opus peccatum est, quia Deus non vult, ut dubium conscientia hoc vel illud agamus. Eadem explicatio arrisit B. Schom. in Exeges: f. ad Rom. XIV. 23. cujus verba etiam annetemus: *In dubitatione, cogitatio est injuria, inquit ali- e ubi Cicero, id est, qui incertus ipse recte agat vel minus, & nihilominus in consilio suo & actione persistat, eventualem habet voluntatem agendi contra Deum. Ideoq; oportet, ut omnis actio nostra sit ex certa fide, quod in ea Deo placeamus.* Georg. Calixtus in Exeg. ad hunc locum adducit Theophylactum, Occumenium, Ambrosium, qui ita interpretantur: *Omne quod non est ex fide, hoc est, contra conscientiam, ut credatur, malum esse.* Hac recta explicatione praemissa, sole clari⁹ patescit, quod omnis verè regenit⁹ ex fide chartis luso- riis, aleis, tesseris &c: ludere possit, si enim firma conscientia credit, atq; certus in animo suo est, Deum nullibi legitimam animi recreationem interdixisse, & in illa certa fiducia ludit, tunc ex fide ludit. Si verò aliquis dubitaret, hæsitando, an peccatum sit ludere & tamen luderet; ille peccaret, quia hoc non facit certa sed dubitante conscientia, & vocatur à Theologis peccatum contra conscientiam dubiam, quando aliquis aliquid omittit, de quo ipse, an agendum id an minus, dubitat vid. König. in Theol. positiva p. 89. § 118.

§. III. Obj. 2. Qvod tempus utilioribus actionibus consumere possim quam chartis, aleis, tesseris &c: Unde concludunt: Si utiliores atq; meliores actiones in illo temporis puncto facere possum, tunc minus utiles omittere debeo. Resp. Verum est, me ad meliora patranda obligatum esse, si primō fieri possint sine damno professionis meæ. (2.) Sine iactura virium corporis: aliás non valet. Qvod si enim simpliciter hoc esset verum, tunc sutor non posset calceos conficere, quia eo tempore posset concionari aut aliud opus melius perficere; mercator non posset mercaturam exercere, posset enim in illo temporis puncto ægrotos visitare, aut Biblia legere: quanta hæc non erit absurditas, & quis hoc non videt? Dixi secundo sine iactura virium corporis alii

48 viii

aliás enim & Christus peccasset cùm unā cùm Discipulis suis
in loca deserta se conferret , qvia eodem tempore sacros
potuisset habere sermones ad populum , & multos ad re-
gnum cœlorum deducere . Similiter & Timotheus pec-
casset , qvod vinum hauserit , potuisset enim pecuniam ,
qvarum solverat pro vino , pauperibus distribuere . Qvale ar-
gumentū & discipuli formabant , cum Christus inungeba-
tur Bethaniæ : nihil autē eodē efficiebant , cum Christus ipse
apologiam ederet pro muliere . conf . Joh . XII . 7 . Qvemad-
modum ergo discipuli non peccarunt , dum in locis defo-
latis qvieverunt , ut eo expeditius sancta sua negotia dein-
ceps peragere possent . Qvemadmodum Timotheus nul-
lam commisit iniqvitatē , dum vinum ad procurandam
sanitatem hausit ; ita nefandum non perpetrat scelus , qui
ob continuos imò concatenatos labores , qvibus ipsum
deteritur atq; exsiccatur cor , & ipsetandem animus ad fun-
ctiones suas obeundas minus expeditus redditur , per breve
temporis Ipatium aliquva recreatione , sive ludendo sive
exspatiando , relaxat atq; refocillat debilitatos vitæ spiritus ,
licet etiam eo temporis puncto melius opus intermiserit .
Nam qui vult finem , velit etiam media legitima ad finem
ducentia ; Atqui Deus vult finem , nempe ut actiones aut
functiones expeditè peragantur , ergo & media ; licet me-
dium strictè sic dictum non sit recreatio , sufficit tamen qvod
sit removens atq; prohibens functionis aut professionis ob-
stacula , ut animus eā ad functiones suas mox de novo majori
cum alacritate obeundas , expeditior reddatur . Cape ali-
qvod simile ; Qvemadmodum ille , qui vult hypocaustum
illuminatum , non tantum desiderat , ut sol radiis suis illud
illustret , sed etiam ut valvæ removeantur ; Ita quoq; ei , cu-
jus animus est recreandus , non modo ipsa recreatio , sed &
media , per aliquod temporis spatiū quietē à labore , omniq;
eo qvod animum nimis defatigatum reddit , permittentia ,
tunt concedenda .

F 2

§. IV.

§. IV. Ex his unicuique patet, qvod neutiqvam
 faveamus ludis lucrosis, tempus negotiis destinatum inutis
 liter perdentibus. Et si aliqua in re prudentia Christiana
 opus est, his in actionibus eam adhibendam esse existima-
 mus. Omnibus enim proh dolor! satis cognitum erit
 atqve exploratum, qvod abusus adeo invaluerit, ut elo-
 qui eundem linguis vix quisquam sufficienter possit. Pe-
 cunia, qvæ melius collocari posset, summo cum dispedio
 casui exponitur, tempus inutiliter teritur, nonnunquam to-
 tum abfurnitur patrimonium, convitiis, blasphemis, ri-
 xis, pugnis occasio perhibetur. M. Christian Gerber in li-
 bello suo von unerkannten Sünden dieser Welt p. 278. ad-
 ducit ex Hartmanni Spiel-Teuffel p. 78. per totum Alpha-
 betum peccatorum species, qvæ inde ermergunt, hinc fa-
 etum est, qvod aleatores tam male audiant in legibus ci-
 vilibus & Patrum scriptis. Evolvi potest Baldinus in Ca-
 fibus Conscientiae p. 1007. & M. Gerber l. c. p. 277. 278.
 D. Masius in Evangelischen Unterricht von wahrer selbst
 verläugnung part. 2. §. 7. p. 612. s. ubi egregie ostendit usum
 & acerrimè virgula censoria perstringit abusum, quibus
 nos meritò subscribimus. Nec unquam Ecclesia nostra
 Lutherana hos abusus approbavit, ut calumniator Arnol-
 dus in seiner Kirchen und Keßler Historie P. II. Lib. XVI. cap.
 14. §. 24 demonstrare, frustaneo conatu allaborat. Ise-
 nüm postqvam immeritò castigaverat Theologos nostros,
 acsi abusum die unflätigē Schand-Tanze/und unehrliche
 Gebärden im Tanzen approbassent (ut supra etiam dixi-
 mus) tali modo pergit, ac si etiam pestilentissimos lusus
 chartarum, alearum, tesserarum, &c. Theologi nostri de-
 fendissent. Adducit in specie Theologum pietate atq; eru-
 ditione tamigeratissimum, deqve Ecclesia nostra Luthera-
 na meritissimum, Eucam Osiandr. in Cent. 4. Lib. 1. Cap. 22
 p. 180. acsi approbasset ludos, quibus abutuntur homines
 car

carnales, tempus inutiliter terendo, sumptusque dilapidando. Sed quam falsum hoc sit, unicuique patebit, si verba Osiandri ex citato loco adducta pensitaverit. Ita autem ille: *Cum Scriptura Sacra nusquam tales recreations prohibuerit* (haud immerito castigat Patres, qui in Concilio Elibertino simpliciter omnes ludos repudiarunt) *nisi in ejusmodi rebus excessus committatur, miror Patres Concilii ausos fuisse, peccatum facere, & si cum peccatum punire, ubi peccatum non erat.* An hoc est defendere cupiditates pravas carnis, judicet candidus Lector. Prius Arnoldus demonstrare debuisset, qvod ludus chartarum aliarumque specierum per se sit peccatum: hoc autem non facit, sed tantum in antecedentibus adducit exempla hominum, qui ludis sunt abusi, & inde concludit: quia a Lutheranis sunt excessus commissi, ergo Doctores Lutherani, in specie vero Osiander hos excessus approbarunt. Qvod perinde est ac si concluderet: Inter discipulos Christi fuit unus proditor. ergo & Christus hoc factum approbavit, quod est absurdum.

QVÆSTIQ SEXTA.

AN convivia iisdemque interesse, etiam sit Adiaphorum § per consequens Christiano homini licet?

§. I. Qvæstio non est de luxu, ebrietate aliisque vitiis convivantium, sed de usu legitimo, & sic omnino affirmativam amplecti tenemur. Quia ei (1.) non tantum convenit definitio, sed bonus etiam finis, qui est & esse debet gloria Dei, obtineri potest. (2.) Probatur exemplis priuentissimorum Patriarcharum, immo ipsius Christi & discipulorum, qui etiam iisdem interfuerunt; qvod non fecissent, si pro peccato habuissent, conviviis interesse. Quemadmodum autem hoc illis licuit, ita similiter & hodie Christiano idem erit licitum. Exempla in Scripturis obvia singulari studio collegit D. Sebelius in Qvackerismo confutato p. 800. & in Synopsis p. 379. ad quem brevitatis.

44 64 65

causa, benevolum lector m remittimus, evolvit quoque
poterunt citati ab ipso Atores.

§. II. Quid ad objectiones Adversariorum attinet,
scias, eas vel nullius esse momenti, vel etiam ex supra di-
ctis resolvi posse, vel de abuso agere, ut locus Luc. XXI,
v. 14. & sic nos non feriunt. Magno etiam cum fructu le-
gi poterit D. M. sius in seinem Evangelischen Unterricht
von wahrer Selbstverlängnung/ubi P. II. p. 320. seq. per to-
tum primum caput ostendit, quid sit vera abnegatio amo-
ris sui, & quid non sit, nec minus eleganter idem exequitur
Cap. 6. p. 198. s. in quo Capite nitidissimè perlustrandum
ponit, in quo nam vera abnegatio propriæ delectationis
consistat, & in quo illa non consistat.

§. III. Qvod autem supra annotavimus, ita idem
& nunc assidue inculcamus, qvod nobis non sit sermo von
denen Schmaröfern/ nec Theologi nostri horum detenso-
res extiterunt, sed tantum contra superstitionem Ana-
baptistarum, qui omnia convivia prorsus rejiciunt; ut ait
Bullingerus von den Wiedertäuffern Lib. I. cap. 10, p. 22 Sie
scheuen alle Hochzeitē/Zusammen-Künste/Gastmahlē etc.
disputarunt. Et tamen nescio quo Spiritu Arnoldus inci-
tatus, castigat vel potius calumniis lacerat Theologos no-
stros, acsi illi die Schmaröfer/ ut phrasē ejus utar defendis-
sent, verba ejus aus seiner Kirchen und Reher Historie P. II.
Lib. XVI. §. 21. ita repräsentari poterunt: Es war auch joh-
chen Herren/ so gar viel am Schmausen und Gesterren ge-
legen/ daß sie die Gastereyen fast so eifrig defendiret/ als
wenn es ein Glaubens-Articul wäre. In antecedentibus
summo led tru straneo studio collegit exempla helluonum,
qui vino meroque singulis diebus incaluerunt, & statim
dilecte afferit, qvod Theologi nostri hoc approbaverint: in-
deq̄ probat, qvia Theologi nostri Anabaptistis contradi-
xerunt, verba ejus sunt seqventia l. c. Se hat man auch die
nen

nen Wiedertäuffern desweg. n heftig zugesezet/weil sie die Lauff-Mahlzeiten/ und andere solche Gelage/vor Unrecht gehalten. Adducit quoq; Jobannis Heinrich Otti Historiam Anabaptistarum p. 19 ubi Ottius Colloquium Buceri cum Anabaptistis Marpurgensibus habitum, describit, & dum fusissimè exponit, qvomodo varia inter Bucerū & Anabaptistas sint disputata, tandem etiam mentionem facit, qvod & ad Pædobaptismum sit deuentum, quem prorsus eradicatum ex Ecclesia volunt Anabaptistæ. Inter alia argumenta, quibus illum destruere allaborarunt, urserunt hoc, qvod plurimi cum hoc sacramento conjuncti sint abusus, nempe Compatres orari, epulas instrui, &c. quibus respondit Bucerus hisce verbis: In V. T. etiam talia convivia in usu fuerunt, abusū damnare Ecclesiā, ex doctrina eundē non seqvi. Et ex hisce ultimis *Buceri* verbis Arnoldus se probasse existimat, qvod probare annis est Nunc qværo ex omnibus atq; singulis, qui hæc verba tuis perlustrant oculis, an non ex pumice citius aquam, quam exhibe verbis hanc consequentiam, quam ille deducit, elicere atq; exprimere possent? contrarium potius solis radiis inde elucet. Arnoldus vult demonstrare Theologos nostros Bacchanalia (*Das Schmarotzen / Sauffen / Fressen/*) defendisse, & adducit Theologum, qui planè abusus damnat. Qvanta proh dolor! pravitas hominis? Spiritum inde cognoscere poteris ipsius Pietisticum.

QVÆSTIO SEPTIMA.

QVeritur: An gradus Academici etiam possint inter Adiaphora refiri, & per consequens Christianus hisce se exornare atque decolorare possit?

§. I. Non est nobis sermo de iis gradibus, qui ab iis ambiuntur, qui vel solida eruditione, vel virtutum ornamentis sunt destituti, vel ambitionis causa eos consequi gestiunt: sed de iis, qui ab hominibus eruditionis virtutum,

qve

qve splendore ornatissimis, honeste desiderantur, justum-
qve finem sibi habent præfixum. Atque sic merito affir-
mantium partes defendimus.

§. II. Probamus I. Qvia & his conveniunt omnia
reqvisita Adiaphorum, prouti supra illa à nobis deli-
neata sunt. (2.) Audiamus dulcissimum nostrum Salvato-
rem: qvem audiendum esse, d' vinum è cœlis oraculum se-
riò nobis injunxit; is verò per humilitatis studia ad ho-
norum gradus contendendum esse, ipsem disertò docuit;
Evolvatur Cap XIV. Luc.v.10. ubi sic ait: *Si quis invitaverit
te ad convivium, inferiori loco conside, ut in superiorem promovearis
& tam honore afficeris coram omnibus ad mensam sedentibus.* Quid
hoc est aliud? qvam decenti studio modisq; licitis id agere,
ex qvo ad te honores redundare possint, id est, stude virtu-
tibus, quæ unicum medium sunt, ad summum honoris
gradum pervenienti. Nec dissentit dulcissimi nostri
Salvatoris Apostolus, Petrus, in Epistola sua priori Cap. V.
v. 6. ubi dicit: *Humiliamini sub potestate manu Dei, ut vos exal-
tet tempore opportuno.* Ergo in id qvoque incumbendum est
Christiano, ut à Deo ad altiores subinde honoris gradus
elevetur. Audiatur Lucas Ostender ad hunc locum p. 745.
*Debet Christianor, ut se e primum coram Deo humilient, peccata sua
agnoscant, & se jœ voluntati Patris cœlestis votos permittant; deinde,*
ut propter Deum alii coram aliis jœse humilient, pro ratione cuius-
cunque vocationis, & qui verè sunt humiles, bös Deus suo tempore ex-
alitat. Illud autem exaltationis tempus patientia est expectandum.
Unser Herr Gott wird uns zu rechter Zeit wol herfür ziehen/
Si ergo honoros ex divino instituto humilitatem, cœterasq;
virtutes inseqvuntur, licet quoq; appeti poterunt: iidem, ni-
si virtutis præmium respiciendum esse, interdixeris. Qvod
si autem in specie progressum facimus ad titulos honoresq;
Theologorum, Paulum adducimus, qvi non rubore suffun-
ditur, dum profitetur, se non esse inferiorem τῷ οὐρανῷ λιαν
δομόλων. Qvæ verba Laurentius Valla vertit; *Nan minor*

pre-

præcellentibus Apostolis. Erasmus : Non inferior supra modum
 excellentibus Apostolis. Zegerus : Magnis Apostolis : Grotius
 præcipuis. Schmidius supremis. Lutherus die hohen Apostel.
 Habemus igitur hic Paulum Theologum longe excellentissimum, magnum, summum, præcipuum, eminentem.
 Quemadmodum vero Paulus non peccavit, ita nec Theologi nostri dicendi erunt ad intolerabilem spiritualem superbiā efflati. Conf. i. Corinth. IX. v. 15. Ubi idem Paulus se potius pauperum affirmat, ut vita privetur, quam ut quisquam honori & gloriæ suæ, quam indecessis laboribus suis acquisiverat, quicquam detraheret, Es wäre mir lieber ich stürbe / als daß mir jemand meinen Ruhm solte zu nichte machen. Similibus argumentis, summa cum accuratione hanc materiam defendit D. Fechtius, in oratione, quam in nuperrimo promotionis actu, Pro-Cancellarii vicces splendide sustinens, recitavit. In eadem oratione asserit, quod neque ex primitiva Ecclesia, cum tamen omnia videretur ad summam simplicitatem esse composita, omnes dignitatum tituli exulaverint ; & hoc adeo veritati est consentaneum, ut nec ipse Arnoldus infensissimus alias titulorum hostis illud diffiteatur, causatus, jure eosdem tribui iis, qui non fucata sed seria pietate officium suum faciunt. (Arnoldo forsitan ipsiusque sociis.) Pluribus argumentis possemus materiam hanc prosequi, nisi partim brevitati esset studendum, partim etiam jam alii de hoc arguento fusissime egissent, ut Dom. Job. Carlquist, Svecus, sub præsid. Præcellentissimi M. Franc. Alberti Epini in Disp. de Moralitate Graduum Academicorum. Schelwig. in Synopsi p. 391. 392. D. Mosius im Evangelischen Unterricht von wahrer selbst Verlängnung P. II. p. 498. adeoque sine mora ad ipsa progredimur Adversariorum argumenta.

§. III. Obj. I. Provocant omnium primò ad Exemplum Christi, qui admodum humilis fuit Matth. XI. v. 29. ubi simul omnibus Christianis humilitas commendatur.

G

Ergo

Ergo non liciti sunt gradus Academicci. Resp. i. Qvemadmodum Christus salva sua humilitate passus est, à Nicodemus Doctor & Magister, (aut Rabbinus sua lingua) vocari, nec Nicodemum ut perperam loqventem perstringit, cum tamen hoc nominis ornamentum à Judæis nonnisi iis tributum, qui publico Synagogæ testimonio, ut hodie Academiæ, pro talibus essent declarati, ita neq; à Christianorū moribus alienum est titulis ornari. Adeoq; minimè contraria erunt humilitas & honor Academicus, potius simul in uno eodemque subiecto esse possunt. (2.) Humilitas opponitur ambitioni. Honor autem & fama citra ambitionem qværi possunt. Exemplo Pauli.

Obj. (1.) Qvod Christus Matth. XXIII. v. 8. 10. expressè prohibeat, ne vocari se Rabbi patiantur. Resp. Lucas Ofiand. in Comment. ad hunc locum hisce verbis: *Tulsi in Scholis sunt testimonia eruditionis, & honestorum morum, & ut Christus noluit probibere, ne filius Patrem appellat, (hoc enim cum quarto precepto pugnaret) sic etiam noluit Magistri aut Doctoris appellationes tollere: hoc autem probibet, ne quis sibi auctoritatem arroget, ut in rebus spiritualibus ipsi fides sit simpliciter habenda, quicquid docent, etiam si sacris literis ea confirmare nequeat.* Hactenus ille: planè eodem modo explicat hanc qvæstionem *Masius l.c. P. II. p. 498. & 499.* Alias enim hoc seqveretur absurdū, qvod Christus sibi ipsi contradixisset: *Paulus enim scribit Eph. IV. v. ii. Christum posuisse in Ecclesia sua διδασκάλος Doctores.*

Obj. (3.) Joh. V. 44. Judæi ideo non possunt credere, qvoniam honorem ab hominibus qværebant. Reip. verba totius textus non sunt divellenda. Christus non ideo Judæos increpat, qvoniam gloriam qværebant apud homines, sed qvoniam summum in ea ponebant bonum & gloriam Dei negligebant. Ethic est genuinus sensus, nam alias Christus sibi contradiceret, siqvidem alio in loco illis suppeditat media honores asseqvendi, uti supra ostensum, qvod absurdate non caret.

§. IV.

§. IV. Uti supra ita & jam in memoriam nobis re-
vocamus , qvod sermo nobis non sit de ejusmodi Gra-
dibus Academicis, qui ab hominibus, virtutum ornamen-
tis destitutis , ambiuntur , illis enim nullo modo poslunt
esse Adiaphora , ejusmodi ignorantibus nequaquam tri-
buendæ sunt dignitates Academicæ : Maximum enim in-
de redundat damnū in Ecclesiam, Rempublicam, singulaqve
Reipublicæ membra, ut in suprà citata Disput de Morali-
tate Graduum Academicorum Cap. I. §. 3. solidè ostensum.
Neq; iis favemus, qvi turgidis titulorum ampullis ad in-
tolerabilem elevantur superbiam, inanibusqve istis, vanisq;
spectris oblectantur , cum potius omni studio, atqve
conatu sit allaborandum, ut hoc nominis decus , potius
adhuc humanitatem Deo hominibusq; gratam, qvam ad animi
elevationem, aliorumq; contemptum suscipiatur. Qvod
nisi fiat, qvadrat in illos Apostoli effatum: Deus superbis re-
sistit , sed humilibus dat gratiam.

CONCLUSIO,

Hæc est, Lector Honoratissime, dissertatio illa, in qua pri-
mas ingenii vires explorare volui, qvamq; minime eo
conscripti consilio, acsi rixandi cupiditate flagrarem, sed ut
significarem, me etiam quantum in viribus adhuc meis fuit repositū,
veritaris existere amicū, eundemq; per gratiā alni Numinis, usq; ad ul-
timū vitæ halitū permansurum esse spondeo. Votis meis divina ut re-
spondeat voluntas, provolutus ad thronū Majestatis glorioſiſſimæ ar-
dentissimis à Summo rerum omnium Directore contendō precibus,
velit intellectum meum alias naturaliter ad errores proclivem, radiis
luminis Spiritus sui Sanctissimi illustrare, atq; in oīnnem deducere ve-
ritatem: velit idem, qvi solus hominum flectere potest corda, omnes
errantes ad meliorem vocare mentē, ut testimonio Spir. S. ad doctrinæ
redeant veritatem. Faciat hoc benignissimū Numen, propter nominis
sui immortale gloriam, & Ecclesiæ variis Adversariorū technis
oppugnatæ sed non expugnatæ emolumentum

A M E N .

Ad
Nobiliss. & Clariſſ.
DN. WEINMANNUM
Disputationis præsentis Auctorem.

Tin sacra, qvibus à puero destinatus es, studia, Tu apte sponte omni curâ, operâ, diligentia, animum Tuum intendis, nec tempus ullum, locumque, qvo proficias, è manibus dimittis: ita cum librorum meorum constructionem & syttibas singulari Te industriâ, studioq; incitato, ex aliquo tempore volvere conspicerem, cumq;ve mutis illis sapientiæ magistris Te freqventer sermocinari, qvid agitares animo, quid molireris, præsentire facile poteram. Hunc enim qvem nunc omnium oculis exponis, laborioso isto nixu exclusisti fœtum. Quis Tibi hunc animum, hanc industriam, judicii Tibi exercitium non gratuletur? Ita enim ad majora Te qvotidie ipsum inflammâs, nec iis Te connumerari velle ostendis, qui in instituendis olim de Divinorum dogmatum qvæſtionibus colloqvis taciti futuri esſent & elingves. In iis præcipue argumentis, qvæ hanc ætatem nostram mirè divexant, inq;ve partes Fanaticorum male curiosâ pietate discerpunt. Quâ in redum consentienti Ecclesiæ, ante extremahæc certamina nostræ, sententiæ accedis, eandemq; adversus novissimæ sanctitatis fucum defendis, hic qvoq;ve animum prodis à novaturientium pruritu alienum & cœtus nostri puritati tranqvillitatique ingenuè addictum. Quare supremum Numen veneror, ut in hac Te mente conservare immotum & id qvotidie pondus præclaris studiis Tuis adjicere velit, qvod fructum adferat Ecclesiæ uberrimum lætissimumq;. Rostochii, d. XV. Decembr. MDCCIV.

JO. FECHT, D. P. Consist. Adl.
& Distr. Rostoch; Superint.

DOMINO
JOH: CIVILIEL: WEINMANN:
Mitav Curlandenſi,
Domestico suo
ſpaviffmo,
S. P. P.
P R A E S E S.

X qvotempore in domum meam
receptus es, *Optime WEINMAN-*
NE, multoties mihi ansam de-
disti, humillimas offerendi Deo
grates, qvod eam tibi concesse-
rit indolem, qvalem non in o-
mnibus conspicere licet. Est
Tibi ardor discendi inextingui-
bilis. Ferent pro Te testimoni-
um, Præceptores tui ad unum omnes. Qvanta non cum
pertinacia adhæfisti Scholis GRUNEBERGIANIS,
qvamdiu N. T. codex in iisdem, qvotidie, & inter-
dum per qvatuor horarum ſpatium, summa cum Tui
delectatione explicabatur. Venerabilis noster FECH-
TIUS non poterit alio qvam tenerrimo Te complecti
aſteſtu; nam qvoties Te in ædibus suis vel auscultan-
tem, vel differentem, vel in thecis suis laboriosiflme
inqvirentem, coram intuetur. summa afficitur lætitia.
Qvalē de Te ſpem conceperit Dn. GRAPIUS, cuius ſub
moderamine, privato impendis operam exercitio di-
ſputatorio, ejuscj ab ore recentiſſimarum controversi-
arum enucleationem hauris avidiſſime? Nulla indiget
divinatione. Dn. D. ENGELKENIUS non niſi optima
de tua poterit teſtari induſtria. Nec reticendum, cum
H. sum-

Iumma mihi inde enascatur' voluptas', qvod haec tenus in
nullo studiorum genere qvicqvam vel publicè vel pri-
vatim, Academicæ nostræ juventuti , qvam suam habeo
in deliciis, proponere potuerim, cui non admiranda cum
alacritate interfueris. Vidi te privatissime Præceptis Lo-
gicis delectantem; in Philologicis, Theologico - theticis,
Exegeticis, Polemicis, Homileticis, Casuisticis , neq; pu-
blice neq; privatim unqvam Te conspexi defatigatum
aut delassatum : adeo ut non nisi egregia nostræ Ecclesiæ
de Te promittere, indubitato audeam. Est præterea in Te
pietas candida atq; probata , non simulata, facta aut pœta.
Non in solo illa tibi residet ore, sed in ipso pectoris lati-
fundio per Dei Spiritum fundata est, & obsignata. Neq;
abscondis cœleste illud, qvod in corde geris lumen , sed
splendidum illud est atq; lucidum, adeo, ut ne ipse virtu-
tum hostis , (nisi ultra humanitatem qvid exigere velit)
aliter de Te loqui possit. Utriusq; & diligentiae & pie-
tatis luculentum jam ipsem etis testimonium , dum
publicæ disquisitioni sistis hanc de Adiaphoris Disputa-
tionem, cuius ratione inventionis, dispositionis & elabo-
rationis Tu solus & verus es Autor. Ipsa ejus perleætio
testatur, licet nondum biennium in Academicis absolve-
ris studiis; qvod veritatis & pietatis sis amantissimus.
Fateor quidē, nec Tibi displicere poterit hic meo candor,
qvod curatius elaborari potuisset; verum qvod Tu ni-
hilominus pro ætate tua tanta præstiteris, hoc est, in quo
Divinam veneror benedictionem. Sunt alias in hac per-
egregie composita Dissertatione , qvæ non ab omnibus
probantur ; interim tamen, qvæ tua est modestia, nulla
acerbiori in Adversarios invectiva uteris , & si forsitan
ab antiquis aut recentioribus , ex conscientiæ stimulo
deflechteris Theologis , omni cœteroqvam laude atq;
venera.

veneratione dighissimis , eum tamen te geris, ut unus-
qvisq; colligere qveat : Te potius ex veritatis sensu,
qvam contradicendi libidine agere. Nostri optime, qvod
etiam in moralibus aliquis tolerari possit dissensus, in
iis ad minimum, qvæ non æq; clare in sacris Literis ex-
pressa sunt. Tutiorem tamen te eligere viam, omnino,
perivasus sum. Si quid nimium , certe Dei causa facis,
cum corruptissimo hoc nostro seculo , vix satis avocari
qveant homines ab hujus mundi illecebris , & in ipso
licitorum usu, raro, imo rarissimè, sibi temperent, ut non
ad abusum deveniatur. Communicabo Tibi qvæ
hesterna luce, in Mensibus reservatis, in der andern Offerte
p. 60. magna cum animi delectatione observavi. Hier
wollen wir noch drey cauteln / inquit Autor cit. un regeln
beifügen / vor diejenigen / welche überredet sind / Erlaub-
niß zu haben / oder sich zum wenigsten einbilden / daß sie
wohl unter dem Wisch thun können / und der Creatur
nach eigenem Belieben / Lust und Wolgesallen des alten
Menschen sich gebrauchen mögen. Weil Gott ja mehr-
mals seine Kinder durch die Finger sehe / un erlaube / was
er den Gottlosen nihermehr verstatte / noch zu gute halte.
Dahero sie / unter dem Prätext, nur eine Christl. und ge-
ziemende Ergözung zugeniesen / der Sache gemeinlich
zuviel thun / und der Creatur oft sündlich missbrauchen.
Die erste Cautel heist: Hauptfächlich sucht ein Christ
seine Lust und Freude nicht in der Creatur / son-
dern in Gott / dahin leitet ihn auch David, der Manu
nach dem Herzen GÖTTES: Habe deine Lust an dem
Herrn / der wird dir geben / was dein Herz wünschet / P.
37. 4. Denn ein wahrer Christ / sagt der theure Arndt / in
dem die Demuth Christi ist / erkennet wohl / daß ein Mensch
zu keinen Dinge / so von oben herrühret / recht hat / sin-
temahl

H 2

temahler alles aus Gnaden hat. Darum braucht Er
alles mit Furcht und Zittern/ als ein fremdes Gut/ zur
Nothdurft/ und nicht zu seinem eigenen Nutz/ Lob und
Ehre. Wahr. Christenth. Lib. I.C. XV. p. 87. Die andere
heist: Empfindet er aber bey dem rechtmässigen
Gebrauch zugleich einige Vergnugung/ Lust/
und Freude darüber/ welches so gar unbedingt
nicht zu kadeln noch zu straffen (Conf. B. Carpz.
fun. T. II. p. 816.) so weiss er Sie zumässigen/den Excess.
zu verhüten/ und alle Begierden in geziehmenden
Schränken zu halten/ daß er nicht zu weit gehe/
noch zu sehr eingenommen werde. Z. E. fässt er ihm
Reichthum zu/ so hängt er das Herz nicht daran/ denn
es ist solches bey denen Geistl. Gütern nur ein Spätzegor
oder Zugabe pf. 62. II. Er ist gesinnet wie jene/welche Wei-
ber haben/ und doch seyn/ als hätten sie keine/ und die sich
freuen als freueten sie sich nicht/ und die da kauffen/ als
besässen sie es nicht/ und die dieser Welt brauchen/ daß
sie derselbigen nicht missbrauchen/ weil das Wesen dieser
Welt vergehet I. Cor. VII. 29 sqq. Hierher gehörte die Erin-
nerung unsers lieben Lutheri in seiner Kirchen Positiv in
der Predigt/ von der Hochzeit zu Cana in Galilæa; Es liegt
Gott nichts an dem eusserlichen Wesen/ wo nur Glaube
und Liebe bleibt/ so ferne(wie gesagt) NB daß es mässig
sey/nach eines jegl. Standes Gebühr. Denn diese Hoch-
zeit/wiewohl sie arm und klein gewesen ist/ noch hat sie z.
Tische gehabt—dazu hat der Bräutigam Diener gehabt/
sie haben Wein trinken müssen &c. Und bald drauss
fragt er: Welches ist denn aber diese Maase? Und ant-
wortet: Daz solte die Vernunft lehren/ und Example
nehmen aus andern Ländern und Städten/ da solch
Prangen and Übermaß nicht ist/ als zu unsern Zeiten
gehet

gehet . Daß ich aber meinen Dünckel sage/ achte ich/ ein
Bauer wäre wohlgeschmückt/wenn er zur Hochzeit noch
eines so gute Kleider trüge / als er täglich in seiner Arbeit
trägt/ ein Bürger auch so/ und ein Edelman noch eins so
wohlgeschmückt/ als ein Bürger/ ein Graf noch eins so
wohlgeschmückt/ als ein Edelman/ ein Fürst noch eines so
wohl als ein Graf/ und so fortan: Also auch mit Essen
und Trincken/ und Gäste haben/ sollte es sich sein nach der
Stände Würde richten/ und das wohl Leben zur Freude
gerichtet seyn/ nicht zum voll- und toll- werden &c. p. 207
seq. Die dritte Cautel: Auch beharret ein Christ nicht
allzu lange in solcher Vergnügen und Lust an der
Creatur / und schüttet gleichsam darinnen sein
ganzes Herz aus ; sondern er wendet vielmehr
sein Herz allgemach im Verborgenen ab / und
erhebet es desto brünstiger zu Gott. So hat er den
frommen Assaph hierin zum Vorgänger; Herr spricht er/
Wenn ich nur dich habe/ so frage ich nichts ect. Ps. 73. v. 25.
seq. Hie von redet der andächtige Scriver in seinem See-
len Schatz nach seiner Art nachdrücklich und erbaulich.
Alle Ergötzlichkeit. eines rechtschaffenen Christen / spricht
er/müssen nichts sündliches/ und daß uns von der wah-
ren Gottseligkeit. unvermerkt verleiten kan/an sich haben.
Unsere Ergötzlichkeiten sollen seyn/ dem gütigsten Gott
ein Freuden und Dank-Lied zu Ehren zu singen/ auf'm
Clavir darzu spielen/im Garten herum gehen/ die Wer-
cke Gottes betrachten/ an seiner Weisheit/ Macht und
Güte/die er in demselbigen fürgestellt hat/ uns ergetzen/
ein erbauliches Gespräch mit jemand halten/einen Kran-
cken besuchen/ oder nach ihm fragen lassen / einem Ein-
fältigen in seinem Angelegenheiten ratzen/ einem Be-
trübten

trübten trößlich seyn / einer Witwen Herz erfreuen etc.
Part. V. Conc. V. §. VI. pag. 357. sqq. His similia cum non
calamo tantum confignaveris, sed ipsa quoque vita ex-
primas, WEINMANNE *Aestumatissime*; immortales
pro Te Deo meodecerno grates. Est enim beneficio-
rum Divinorum tanta in Te ubertas, ut vix verba mihi
sufficient, quibuscum deprædicem hanc Dei misericor-
diam. Notum mihi est, AMICE *desideratissime*, quod
omnia tua Deo accepta referas, adeoque à moribus tuis
haud alienum judicabis, si quicquid hic exscriptum le-
gis, non in Tui sed solius Dei gloriam confignatum cu-
pio. Tuum est, mecum agnoscere omnia illa Divinæ
gratiæ signa, eademque ex toto celebrare pectori. Indi-
gni sumus, nos miseri, ut vitam trahamus, qui ex nobis-
met ipsis pura puta sumus Diaboli mancipia; & is, cuius
gloria est, misericordiam exercere & benignitatem,
tanta in nos effundit bona! Quidni nos totos ipsis conte-
cramus? O Pater æterne! grata tibi sint haec cordis
nostræ sacrificia! Et dum verbis affectum exprimere
non valemus, tu quæso respicias interiora pectoris no-
stri. Ego. v. Optime WEINMANNE, tibi nunc red-
do Dissertationem tuam: Exhibeas eandem Ordini
Theologorum nostrorum Venerabili. Quod addam,
non opus est, nec ut quicquam demam, consultum
video. Sit Tibi gratiosus omni tempore Pater Domini
nostræ J. C. in hoc Filio suo dilectissimo. Vale. Scri-
bebam d. 20. Nov. Anno 1704.

5(0)50

Datum der Entleihung bitte hier einstempeln!

21. Nov. 1997

SÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

2 0489451

3 A 10079

